

Adalet ve Kalkınma Partisi'nin Ortadoğu Siyaseti

Burak GÜMÜŐ*

Özet

Bu makalede Türk hükümetinin İsrail, İran, Suriye ve Irak gibi Ortadoğu ülkelerine yönelik güncel yaklaşımı Hegemonik İstikrar Teorisi çerçevesinde değerlendirilecektir. Buna göre, güçlü bir ülke kendi arzuladığı düzenin kurulmasını ve idamesini sağlarken meydana gelen masrafları nüfuz ettiği diğer devletlere yüklemektedir. ABD, Ortadoğu'da kurmak istediği nizam için Türkiye'den istifade etmektedir. Burada, Şii ülkelere karşı Sünni bir cephe oluşturmaya çalışan Türk dış politikasının, "Büyük Ortadoğu" yaratmaya çabalayan ABD çıkarları ile uyumlu olduğu iddia edilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Türk Dış Politikası, Şii Hilal, Yeni Osmanlıcılık, Hegemonik İstikrar Teorisi

The Middle East Policy of the Justice and Development Party

Abstract

This article deals with the analysis of the current Turkish Foreign Policy towards the Middle Eastern countries, such as Israel, Syria, Iran and Iraq within the theory of the Hegemonic Stability. According to this theory, a hegemonic power, which has the objective of formation and establishment of a regional order, urges other countries to share the burden of the forming and managing costs. It is here argued that, the Turkish foreign policy aiming to build up a Sunni front against the Shia states is in line with USA's interests to develop a Greater Middle East.

Key Words: Turkish foreign Policy, Shia crescent, Neo-Ottomanism, Theory of Hegemonic Stability

2002 yılından bugüne değin ılımlı Sünni İslamcı Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP), tek parti hükümeti olarak Türkiye Cumhuriyeti'nin yapısını, toplumunu, iç ve dış politikasını kendi hayat görüşüne göre şekillendirmektedir. Bu dönüşüm, hem eylem hem de söylem bazında medyadan orduya, yargıdan siyasete, sermayeden eğitim alanına kadar siyasal, toplumsal, ekonomik, kültürel, hukuksal anlamda Kemalist laik ve ulusalcı yaklaşımın aleyhine ve bu görüşü savunanların çeşitli darbe iddiaları sonucu tasfiyeleri ile gerçekleştirilmiştir. AKP'nin bu kapsamda Ortadoğu'da daha aktif bir politika izlemeye başladığı iddia edilmektedir¹. AKP Türkiye'si; "Ortadoğu'da Batı'yla işbirliği içinde olabilen bir ılımlı-İslamcı hükümet modeli olarak bölgede bir anlama ve etkiye sahip"² olmak istemektedir.

Teorik Çerçeve: Hegemonya, Alt-Hegemonya ve Sünni-Şii eksen

Soğuk Savaş döneminde Amerika Birleşik Devletleri'nin çıkarları, ilk olarak Ortadoğu" petrollerinin kontrol ve güvenliğinin sağlanması, ikinci olarak İsrail'in güvenli sınırlar içersinde var olması; üçüncü olarak ise bölgedeki Sovyetler Birliği nüfuzunun ve sosyalist-milliyetçi rejimlerin güçlenmesinin engellenmesiydi."³ Sovyetlerin dağılması ve ko-

* Doç. Dr., T.C. Trakya Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Kamu Yönetimi Öğretim Üyesi, E-mail: Burak.Guemues@gmx.de; eleştiri ve katkılarından dolayı meslektaşım Yrd. Doç. Dr. İsmail Ermaęan Bey'e teşekkür ederim.

¹ Küçükcan, Talip ve Küçükkeleş, Müjge, European Views of Turkish Foreign Policy, *Insight Turkey*, 15/1, 2013, s. 127-144; Yeşilyurt, Nuri ve Akdevelioğlu, Atay, AKP Döneminde Türkiye'nin Ortadoğu Politikası, Uzgel, İlhan ve Duru, Bülent, der., *AKP Kitabı. Bir Dönüşümün Bilançosu*, Phoenix Yayınları, Ankara, 2009, s. 381-409.

² Yeşilyurt, Nuri ve Akdevelioğlu, Atay, a.g.e., s. 384.

³ Aynı yerde, s. 388.

münist ideolojinin çöküşü ile hem çift kutuplu dünya sistemindeki denge ABD'nin lehine değişmiş hem de bölgede bir güç boşluğu oluşmuştur. ABD, 11 Eylül saldırıları sonrasında bölgedeki güç boşluğunu doldurup Ortadoğu'yu kendi çıkarlarına hizmet edecek biçimde şekillendirmeye başlamıştır ki bu projeye "Büyük Ortadoğu Projesi" (BOP) adı verilmiştir.

Hegemonik İstikrar Teorisi'ne (Theory of Hegemonial Stability) göre, her ülkenin faydalanabileceği kamusal bir malın ("Public Good") üretilip bu bağlamda üretiminin canlı tutulması için baskın ülke, kendi gücünü kullanır. Bu güçlü ülke, kendi çıkarını kollamak için ya bizzat kendi başına bu malı üretir ve başkalarının da bundan fayda sağlamasına izin verir ya da diğer ülkeleri katkıda bulunmaya zorlar⁴. Bu düzenin kurulmasını ve devam etmesini sağlayan baskın güç (hegemon), arzuladığı nizamı, gücü yettiği kadar ayakta tutabilecek durumdadır. Kurduğu ve devam etmesini istediği düzene direnç gösterenleri dizginlemesi gerektiğinden, isyan edenleri ya cezalandırır ya da önceden caydırır; aksi halde koruma masrafları, gelirleri aşır hegemonyal sistemin çökmesine neden olur. Bu istenmeyen durumu önlemek ve/veya öteleyebilmek için hegemonun bir kaç seçeneği mevcuttur. Bunlardan bir tanesi, hegemonun direnç gösteren veya gösterebilecek olan aktörlerden birini veya bir kaçını önceden etkisiz hale getirmesidir. Böylece caydırıcı güç olarak itibar sağlayıp, diğer mukavemet yanlısı ülkelerin isyan etmelerini önlemiş olur. Hegemon tüm asi ülkelerle aynı anda uğraşacak güçte değildir. Eğer hegemonyal düzene itiraz eden devletler karşı çıkarsa, hegemonun düzeni sağlamak için tümünü cezalandırması gerektiğinden yıpranır. Bu yıpranma, önce hegemonun, ardından arzuladığı düzeninin çökmesi anlamına gelmektedir⁵. Hegemonun diğer seçeneği, hem yük paylaşımı hem de isyanı önleyecek meşruiyeti oluşturmak için kendine bağımlı kıldığı alt hegemonların yardımıyla düzenin bekasını sağlamaktır. Yani direnişçilerin üstüne alt hegemonlar gönderilmektedir. Ayrıca alt hegemonun tavırları nedeniyle oluşan sorunlar için sorumluluk, hegemon yerine alt hegemonlara (kimilerine göre taşeronlara) havale edilmektedir. Böylece, hegemon açısından itibar kaybı azalmış ve düzeni sağlama masrafları paylaşılmış (*burden sharing*) olur. Hem hegemon hem de alt hegemonlar kendi meşruiyetlerini sağlamak için ekonomi, kültür ve tarih faktörlerini kullanabilmektedir. Zora başvurmak zorunda kalmazlar, çünkü "yumuşak güç"leri (*soft power*) devreye sokmaktadırlar. Diğer ülkeler gönüllü olarak istenilenleri yerine getirir. Joseph Nye'ye göre "yumuşak güç", "başkalarının önceliklerini şekillendirecek şekilde siyasal gündemi belirleme yetisidir"⁶.

Hegemonyal İstikrar Teorisi Ortadoğu için uygulanacak olursa, ABD; Arap ve İslam dünyasında "Büyük Ortadoğu Projesi"ni gerçekleştirmek istemektedir⁷. Amerika, süper güç olarak itibar sağlamıştır, ama aynı zamanda Müslüman dünyasında işgalci olarak meşruiyetini kısmen yitirmiştir. Dahası, direnişçilerle çatışmaktan dolayı yıpranmıştır (za-

⁴ Hasenclever, Andreas vd., *Theories of International Regimes*, Cambridge, Cambridge University Press, 1997, s. 90-91.

⁵ Alt, James E., vd., Reputation and Hegemonic Stability: A Game-Theoretic Analysis, *The American Political Science Review*, 82/1, 1988, s. 445-466.

⁶ Nye, Joseph S., Hard Power, Soft Power and the War on Terrorism, David Held ve Mathias Koenig-Archibugi, der., *American Power in the Twenty-First Century*. Cambridge: Polity Press. Cambridge 2004, s. 124-125; aktaran . İşeri, Emre, Neo-Gramscian Analysis of US Hegemony Today, *In-Spire Journal of Politics, International relations and the Environment*, 2/1, 2007, http://www.in-spire.org/archive/Previous/ei02062007_Neo-Gramscian_US_Hegemony.pdf, s. 5, (1.01.2013).

⁷ Günel, Altuğ, Büyük Ortadoğu Projesi ve Türkiye, *Ege Akademik Bakış* 1/4, 2004, <http://www.onlinedergi.com/eab/arsiv/arsivDetay.aspx?yil=2004&periyot=1>, s. 156-164, (9.03.2013), Tamara Cofman Wittes, The New U.S. Proposal for a Greater Middle East Initiative: An Evaluation, *Saban Center for Middle East Policy at the Brookings Institution*, No: 2, 10.05.2004, <http://www.brookings.edu/research/papers/2004/05/10middleeast-wittes>, (10.03.2013).

yat, maddi masraf, barışçıl kamuoyu baskısı). Bu sebeple, ABD Ortadoğu'da yükünü alt hegemon olarak paylaşabileceği ortaklara ihtiyaç duymaktadır. "BOP'un mali yükünün oldukça fazla olacağını ve zaman zaman askeri müttefiklere gereksinim duyulacağını hesaba katan ABD, son aylarda kendine ortak bulma çabasına girmiş gözükmektedir. Ancak yük paylaşımı demek, hâkimiyet paylaşımı da demek olduğundan, geleneksel ABD politikaları bu konuda hep 'sınırlı paylaşımı' esas almış; dolayısıyla kendi payını hep yüksek tutmuştur."⁸

NATO üyesi Türkiye'nin "Birleşik Devletler için önemi, genellikle Türkiye ile çevre bölgelerdeki Amerikan çıkarları ile alakalıdır"⁹. Türkiye, "Ortadoğu'ya yönelik potansiyel Rus saldırganlığına karşı bir tampon"¹⁰ olarak tanımlanmaktadır.¹¹ Haluk Gerger'e göre, "Türkiye, Batılıların giremediği, hitap etmede yetersiz kaldığı, nüfuz edemediği yerlere oraların diliyle giriyor ve Batı görüşlerinin elçiliğini yapıyor, bir tür çöpçatanlık görevini üstleniyor.' Bunun adını da, 'uluslararası toplumun iradesi' diye koyuyor."¹² Mezhepsel açıdan bir ittifak yani "ılımlı Sünni" iktidarlar kuşağı"¹³ oluşturan ülkelerin siyasal istikrar nedeniyle dinsel ve demokratik açıdan meşruiyet sağlamaları gerekmektedir. Bunun için iç politikada ılımlı İslam ile yönetilmektedirler, fakat uluslararası ilişkilere gelince Batı'nın ve İsrail'in politik ve ekonomik çıkarlarına uyumlu olmaları gerekmektedir. Bu ülkeler Rusya'ya karşı mesafeli olup, Batı'nın Ortadoğu'daki enerji kaynaklarını tedarik etmesine katkıda bulunmalıdırlar.

Vurgulanmalıdır ki, alt hegemonun bu rolü üstlenebilmesi için hem iç hem de dış politikada yapısal bir dönüşüm geçirmesi gerekmektedir. Ağırlıklı olarak Sünni bir nüfusa sahip olan laik Türkiye Cumhuriyeti, hem yeniden dindarlaşmalı hem de Kemalist ulus devleti ve "ödünsüz laiklik"¹⁴ anlayışından vazgeçip, "ılımlı İslam"ı benimsemelidir.

Kürt faktörü

Kemalizm'e karşı çıkan irticai ve silahlı Kürtçü örgütler de bir takım tavizler karşılığında Ortadoğu vizyonuna alt hegemon ve onun taşeronu olarak eklenilebilir. Bu bağlamda bazı ABD'li strateji uzmanlarına göre, Türkiye, "terörle mücadele" yerine "terörle müzakere" etmeye başlayıp, Kürdistan İşçi Partisi (PKK) ile görüşmelerde "Kürt açılımı"nı sağlarsa, "talepleri yerine getirilerek memnun edilecek Türkiye Kürtleri, Kuzey Irak üzerinde önemli bir nüfuzaya sahip olabilir, muhtemelen bölgede Kürtlerin hâkim özgür sesi konumuna getirilebilirler. Bu durumda Türkiye Kürtleri, Türkiye'nin kendi gücü, becerileri ve kaynaklarıyla birlikte, pek çok meselede bölgedeki Kürtlerin lideri ve ortağı haline gelebileceklerdir. Bu çerçevede Diyarbakır, askeri sınırlarla çevrilmiş uzak bir bölgede tecrit edilmiş bir şehir olmaktan çıkıp bölge ticaretinin ve ulaşımının devasa bir merkezi olabilir."¹⁵

⁸ Günal, Altuğ, a.g.e., s. 160.

⁹ Makowsky, Alan, Amerika Birleşik Devletleri'nin Türkiye Politikası, Morton Abramowitz, der., *Türkiye'nin Dönüşümü ve Amerikan Politikası*, Liberte Yayınları, Ankara, 2001, s. 338.

¹⁰ Aynı yerde.

¹¹ Kılıç, Arslan, Davutoğlu'nun 'stratejik derinlik': ABD'nin Ortadoğu'daki 'öncü kuvveti' olma siyaseti, *Teori*, 238, 2009, s. 12.

¹² Varlı, İbrahim ve Mercan, Meltem, Türkiye'nin 'Yeni' Dış Politikası: Neo-Osmanlılar rol kapma arayışında. Yazı Dizisi -1-: 'Türkiye'ye Ortadoğu'da taşeronluk görevi veriliyor.', *BirGün*, 25.10.2010, s. 6.

¹³ Varlı, İbrahim, 'ılımlı Sünni' iktidarlar kuşağı, Enternasyonal, *BirGün*, 22.11.2011, s. 11.

¹⁴ Günal, Altuğ, a.g.e., s. 162.

¹⁵ Fuller, Graham E. ve Barkey, Henri J., *Türkiye'nin Kürt Meselesi*, Profil Yayınevi, İstanbul 2011, s. 261-262.

Devletten alacağı bir takım tavizler için bölücü terör örgütü PKK'ya alt hegemon Türkiye'nin bir taşeronu olması önerilmektedir, aksi takdirde değişime tabi kılınp "Kürdistan"a dönüş(türül)mesi öngörülen Irak, İran, Suriye ve Türkiye'nin kesiştiği sınır bölgesi, etnik bir tampon olarak Türkiye'nin Amerika için Ortadoğu'ya girmesini engelleyecektir.

PKK lideri Abdullah Öcalan ile yapılan müzakerelerin¹⁶ tutanaklarına göre, açılım karşıtı Türk kamuoyuna sunulduğu gibi görüşmelerin amacı örgüte silah bıraktırmak yerine, PKK'nın Türkiye sınırlarının dışına çıkartılıp Ortadoğu'da kullanılmasını içermektedir. Kamuoyuna "İmralı Tutanakları" olarak sunulan görüşme protokollerinde Öcalan'ın ifadeleri dikkat çekicidir: "Çekildiğimiz alanda gerillayı daha da büyüteceğiz. Çekilirse gerilla biter görüşüne katılmıyorum. Suriye var, İran var, şu an Suriye'de 50 bin, Kandil'de 10 bin, İran'da 40 bin var."¹⁷ PKK örgütü, buldukları ülkelerden silahlı eylemlerle ayrılmayı hedefleyen İran (Kürdistan Özgür Yaşam Partisi, PJAK¹⁸), Irak (Kürdistan Demokratik Çözüm Partisi, PÇDK) ve Suriye'deki (Demokratik Birlik Partisi, PYD¹⁹) uzantıları/benzerleri²⁰, ABD tarafından Bağdat hükümeti, Tahran ve Şam yönetimlerine karşı kullanılmaya müsaittir. Zikredilen yönetimler Sünni olmadığından, Türkiye kamuoyuna "Türkiye'nin 'Şii yayı' karşısında geliştirebileceği hiçbir politikanın, 'Kürtlerden bağımsız bir denklem' üzerinden yürütmesi mümkün değil" mesajı verilmektedir. Böylece "Kürt açılımı" "Şii Hilali"ne karşı oluşturulacak "Sünni cephe"nin sağlanması için yapılmaktadır. Sünni cephe, Ortadoğu'da hegemon olmak isteyen ABD'nin BOP'u gerçekleşmesine hizmet edecektir.

21 Mart 2013 tarihinde Nevruz günü, AKP hükümetiyle görüşmelerde bulunan Abdullah Öcalan, iktidar partisine İslami kardeşlik şemsiyesi altında bir gelecekte bahsederken, örgüt üyelerine silah bırakmalarından ziyade sınır dışına çekilme talimatı vermiştir.²¹ Hem İran ve Suriye kolları hem de Tahran ve Şam'a karşı savaşan PKK örgütü, Irak'tan ayrılmayı hedefleyen ve AKP tarafından desteklenen Mesut Barzani başkanlığındaki "Kürdistan Bölge Yönetimi"ni Bağdat'taki Şii Nuri El Maliki hükümetine karşı destekleyeceğini beyan etmiştir.²² "Kürt açılımı"nda etnik kimliklerin daha açık olarak ifade edildiğinden dolayı, olası sorunları önlemek için AKP hükümeti Sünni İslam ümmetçiliğini ve Osmanlı mirasını Türk kamuoyunda mutabakat sağlamak için kullanmaktadır.²³

¹⁶ Çalışlar, Oral, Şii yayı ekseninde Kürtler, *Taraf*, 6.03.2013, <http://www.taraf.com.tr/oral-calislari/makale-sii-yayi-ekseninde-kurtler.htm>, (6.03.2013).

¹⁷ İşte İmralı'daki görüşmenin tutanaklarının tam metni, *T24*, 28.02.2013, <http://m.t24.com.tr/haber/iste-imralidaki-gorusmenin-tutanaklari/224711>, (5.03.2013).

¹⁸ US Promises PJAK financial, military aid, *Press TV*, 10.08.2011, <http://www.presstv.ir/detail/193275.html>, (5.03.2013).

¹⁹ Ağca, Fehmi, The Effects of the Syria Crisis on the Transformation and Integration of the Middle East, *Bilge Strat eji*, 5/8, 2013, s. 106-107, <http://www.bilgestrateji.com/images/stories/bilgestrateji/BS20131/THE%20EFFECT%20OF%20SYRIA%20CRISIS.pdf>, (1.03.2013). Başlangıçta Baas hükümeti, PYD'yi Türkiye'nin desteklediği Özgür Suriye Ordusu'na karşı savundu, fakat AKP ile görüşmelere başlayan PKK'ya bağlı olan PYD, Özgür Suriye Ordusu ile Esad'a karşı birlikte savaşmak için kendi aralarında bir ateşkes imzaladılar. Bu durum dindar Sünni muhalifler ve Kürtçü örgütler arasındaki mevcut işbirliğini göstermektedir (PYD ile Özgür Suriye Ordusu, Esad'e karşı anlaşma imzaladı, *T24*, 19.2.2013, <http://t24.com.tr/haber/asli-aydintasbas-pyd-ve-ozgur-suriye-ordusu-anlasma-imzaladi/224036>, (5.03.2013).

²⁰ International Crisis Group, Syria's Kurds: A struggle within a struggle, Middle East Report, 136, 22.01.2013, <http://www.crisisgroup.org/~media/Files/Middle%20East%20North%20Africa/Iraq%20Syria%20Lebanon/Syria/136-syrias-kurds-a-struggle-within-a-struggle>, s. 44, (5.03.2013).

²¹ Hayırlı Perşembe, *Star*, 22.03.2013, s.1; PKK'ya 'silah dönemi bitti' çağrısı, *Zaman*, 22.03.2013, s.1.

²² AKP-PKK Irak'ta da aynı safta, *Aydınlık*, 5.03.2013, s. 10.

²³ Vahdettin İnce, Değerleri öğütme makinesi Kürt Sorunu, *Star Açık Görüş İnternet Sitesi*, 19.01.2013, <http://haber.stargazete.com/acikgorus/degerleri-ogutme-makinesi-kurt-sorunu/haber-720898>, (5.03.2013).

Yeni Osmanlılık ve Sünnileşen Siyaset

Türk milliyetçiliğinden vazgeçerek iç ve dış siyasette sürekli olarak eski Osmanlı tarih ve kültür mirasına atıfta bulunan Sünnileşmiş AKP Türkiye'si, Ortadoğu'nun yeniden yapılandırılmasında ABD çıkarları için kolaylaştırıcı bir faktör durumundadır. Türkiye, ABD yerine "[e]trafını kuşatan bölgeye yakından aşına olan Müslüman bir ülke sıfatıyla [...]. ABD'nin temas kuramadığı taraflarla temas kurabilir ve kotaramadığı anlaşmaları kotasabilir."²⁴

İktidar partisinin kurmayları, AKP ve ABD'nin çıkarlarının örtüştüğünü düşünmektedir. Bu doğrultuda Erdoğan hükümetinin dış politika mimarı ve Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu'na göre, Türkiye artık dindar emperyal tarihiyle barışmalı; ardından Osmanlı mirasından kalan tarihsel ve kültürel faktörleri ekonomi ile birlikte kullanıp Balkanlar, Ortadoğu, Kafkaslar, Orta Asya ve Afrika'da meşruiyet sağlamalı ve yumuşak bir güç olarak hareket etmelidir. Bölge ülkeleri arasındaki sorunlarda "arabuluculuk" yapan, "proaktif politika" uygulayan, tek yanlı tavizler içeren "açılımlar" siyaseti izleyen ve "mekik diplomasi" ile "komşuları (ile) sıfır sorun" hedefine erişmesi beklenen yeni Türkiye, İslam dünyasının merkez ülkesi haline gelebilecektir.²⁵

ABD'nin Irak'ı işgalinden sonra, Amerika ve İsrail karşıtı söylem ve eylemleriyle bilinen İran İslam Cumhuriyeti'nin Ortadoğu'daki çeşitli Şii topluluk, grup, milis ve yönetimler üzerindeki nüfuzunun pekiştiği sanılmaktadır. Batı ve ABD ile işbirliği içinde bulunan ve kendi ülkelerindeki Şii toplulukları baskı altında tutup taleplerini dikkate almayan Sünni İslamcı yönetimler tarafından, Lübnan, Suriye, Irak, Suudi-Arabistan, Yemen, Bahreyn ve Şii grupların bulunduğu diğer körfez ülkelerini kapsayan Tahran merkezli bölgesel bir tehdidin oluşabileceği endişesi dile getirilmektedir. Bu tehdit algısı "Şii Hilali" söylemi ile beslenmekte, hem İsrail ve Batılı ülkeler hem de onların çıkarlarına uygun hareket eden Sünni yönetimler tarafından sık sık belirtilmektedir. Öte taraftan, tekrarlanan bu söylemin zamanla İslam ümmetini bölen bir mezhepçiliğe sebebiyet vererek İsrail ve bölge dışı Batılı ülkelerin çıkarlarına hizmet edebileceği olasılığı Şii İran tarafından savunulmaktadır.²⁶

Mezhepsel siyaset bağlamında AKP'nin Yeni Osmanlı vizyonu ve Sünni-Şii eksenini oluşturma çabası kesilmektedir. Ömer Taşpınar'a göre, AKP'nin Suriye konusunda Sünni çoğunluğa karşı sempatisi ve Nusayri Alevi azınlığa karşı mesafesi, hükümetin Yeni Osmanlı vizyonunun unsurlarından sayılmaktadır.²⁷ Altı çizilmelidir ki, bu mezhepçiliğin sonucu olan bir Sünni-Şii kutuplaşmasının engellenmesinin nedeni İsrail'e karşı oluşmuş bölgesel muhalefettir. Şii İslamcı İran ve Nusayriilerin desteklediği laik-milliyetçi Suriyeli Baas²⁸ yönetimi, İsrail'e karşı silahlı çatışmaya giren Lübnanlı Şii Hizbullah²⁹ ve Sünni

²⁴ Kinzer, Stephen, Türkiye büyük oynamaya başladı, Radikal İnternet Sitesi, 16.10.2009, <http://www.radikal.com.tr/Radikal.aspx?aType=RadikalDetayV3&ArticleID=959415&CategoryID=99>, (3.03.2013).

²⁵ Davutoğlu, Ahmet, *Stratejik Derinlik. Türkiye'nin Uluslararası Konumu*, İstanbul, Küre Yayınları, 2009.

²⁶ Salihi, Emin, Ortadoğu'da Oluşan Yeni Dengeler ve 'Şii Hilali' Söylemi, *Bilgesam Bilge Strateji*, 2/4 2011, s. 183-202.

²⁷ Taşpınar, Ömer, Turkey's Strategic Vision and Syria, *The Washington Quarterly*, Summer 2012, <http://www.brookings.edu/~media/research/files/articles/2012/8/turkey-taspınar/turkey-taspınar.pdf>, s. 138, (18.03.2013).

²⁸ Arap Yeniden Diriliş Sosyalist Partisi (Baas Partisi), inançlarına bakmaksızın tüm Arapların tek bir sosyalist devlet çatısı altında birleşmesini savunan seküler, milliyetçi ve solcu bir partidir. Parti ve ideolojisinin kuruluşunda İslam'ın rolünün azaltılmasını savunanlar arasında Suriyeli Arap Hristiyanı Mişel Eflak da yer almıştır (Thomas Koszinowski, 11. Syrien, Jordanien und Irak, s. 359, içinde: Werner Ende ve Udo Steinbach (Editörler), *Der Islam in der Gegenwart*, CH Beck, Münih 1984). Bazı iddialara göre Baasçılar İttihad ve Terakki Cemiyeti ve de Cumhuriyet Halk Fırkası'ndan esinlenmiştir. Böylece Türkiye Arap dünya-

Filistinli Hamas³⁰ örgütlerine destek vererek, ABD yanlısı olup da İsrail'e cepheden tavır al(a)mayan Sünni-dindar ülkelerdeki toplumların nezdinde anti-siyonist hassasiyetleri nedeniyle itibar görmüşlerdir. Bundan dolayı mezhepçilik yüzünden izole edilmeleri, hatta İsrail ve Batı tarafından dizginlenmeleri gayri-meşru sayılmıştır. "[B]ölgede Sünni-Şii ekseninin oluşması önündeki temel engel, bölgede geçmişte siyasetin temel referans noktasının hep İsrail olmasıdır. Arap-İsrail gerilimin varlığı, başka her türden taraflaşmayı ikinci plana düşüren, İsrail'e direnen unsurların yalnızlaştırılmasını engelleyen ve onların meşruiyet ve etki alanını genişleten bir etkide bulundu."³¹ Bölgedeki İsrail karşıtlığı kontrol altına alındığı takdirde mezhep ihtilafı alevlenir.³²

Türkiye eylem bazında terör destekçisi olarak algılanan Suriye ve İran kadar İsrail aleyhtarı davran(a)masa bile, söylem bazında İsrail karşıtı ifade ve diplomatik tavırlarıyla hem bölgesel hem de ulusal bazda prestij elde edebilir. Paralelinde ABD karşıtı olan İran ve Suriye'nin itibarını gölgeleyebilecek niteliktedir. İsrail karşıtlığı AKP'nin tavırları sayesinde kontrol altına alındığı takdirde, Hizbullah, Suriye ve İran gibi Batı ve İsrail karşıtı olan "gayri-Sünni" ülke ve gruplar, mezhepçilik devreye sokularak yalnızlaştırılıp daha kolay dizginlenebilir. Böylece AKP'nin yapması gereken söylem bazında İsrail karşıtlığı ve eylem bazında bölgede "Şii Hilal"e karşı Sünni bir karşı cephe oluşturmaktır. "ABD'nin Ortadoğu'daki planları doğrultusunda bölgesel bir güç olmaya soyunan AKP iktidarı, bölgede Şii direniş eksenine karşı önü açılan Sünni iktidarların öncülüğünü üstlenmeyi ve Türkiye'yi Sünni hegemonyanın merkez ülkesi yapmayı hedefliyor."³³

Türkiye'nin kolaylaştırıcı bir etki tesis edebilmesi için, öncelikle bir bütün haline gelmesi gereken Ortadoğu ülkeleriyle yeniden irtibata geçip düzenli ekonomik ve kültürel ilişkiler kurması gerekmektedir. Davutoğlu, Osmanlı nostaljisini andıran vizyonunu şöyle ifade etmektedir: "Tekrar Saraybosna'yı Şam'a, Bingazi'yi Erzurum'a, Batum'a bağlayacağız. Bizim gücümüzün kaynağı bu. Size şimdi apayrı ülkeler gibi gelebilir ama bundan 110 yıl önce Yemen ile Üsküp aynı ülkenin parçalarıydılar. Ya da Erzurum ile Bingazi."³⁴

Türkiye-Ortadoğu İlişkileri

AKP, kendi tabanını oluşturan dindar Sünni Anadolu sermayesi için yeni pazarlar aramak zorundadır.³⁵ Diğer yandan Ortadoğu ülkeleri dış ekonomik ilişkilerde AB ülkelerinin azalan paylarını doldurmaya başlamıştır.³⁶ Bir başka değişle; Ortadoğu, kriz yaşayan AB'ye karşı alternatif bir pazar olarak gözükmektedir. Kaldı ki, Amerikan ve Avrupa pazarları Türk ekonomisi için doygunluğa ulaşmıştır ve Türkiye 11 Eylül sonrası Batı'dan

sı için seküler bir rol model teşkil etmiştir, (Hakan Akın Ünver, The Forgotten Secular Turkish Model, *Middle East Quaterly*, 20 (2013) 1, s. 57-64, s. 58, <http://www.meforum.org/meq/pdfs/3458.pdf>, (10.03.2013).

²⁹ Boran, Yıldırım, *Lübnan'daki İran. Hizbullah*, Siyah Beyaz, İstanbul 2007.

³⁰ Boran, Yıldırım, *El-Fetih ve Hamas*, Mep Kitap, İstanbul 2006.

³¹ Karaoğlu, Mehmet, İkinci Cumhuriyet'in Ortadoğu Politikası Uygun Koşullara Sahip mi?, *Gelenek*, No: 118 (2013), s. 21-41, s. 37.

³² Nalçacı, Erhan, Türkiye Dış İlişkilerinin Dönemlendirilmesine İlişkin Bir Deneme, *Gelenek*, 118, 2013, s. 19.

³³ Yaşlı, Fatih, Yeni rejim ve 'Sünni-Ulus', *BirGün Pazar*, 3.02.2013, s. 8.

³⁴ Davutoğlu: Saraybosna'yı Şam'a bağlayacağız, NTVMSNBC İnternet Sitesi, 4.03.2013, <http://www.ntvmsnbc.com/id/25426262/>, (5.03.2013).

³⁵ Yeşilyurt, Nuri ve Akdevelioğlu, Atay, a.g.m., s. 391.

³⁶ Demirtaş, Birgül, Turkish Foreign Policy under The AKP Governments: An Interplay Of Imperial Legacy, Neoliberal Interests and Pragmatism, Çoşar, Simten ve Yücesan-Özdemir, Gamze, der., *Silent Violence. Neoliberalism, Islamist Politics and the AKP Years in Turkey*, Red Quill Books, Ottawa 2012, s.224.

dışlanan Arap Körfez sermayesi için bir yatırım ülkesi olmuştur.³⁷ Bundan dolayı Türk sermayesi açısından yatırım, emek ve hizmet için serbest dolaşım bölgesi olarak görülen Ortadoğu büyük önem taşımaktadır.

AKP ve Ortadoğu ülkeleri karşılıklı olarak ekonomik, siyasal (örneğin vizelerin kaldırılması) ve kültürel anlaşmalar imzalamıştır. Serbest ticaret anlaşmaları, kurulan iş konseylerinin sayısı, dış ticaret hacmi ve doğrudan yabancı sermaye yatırımları, geliştirilen ekonomik ilişkilere işaret etmektedir. Kültürel ilişkilerin boyutu; yürürlükte olan kültür anlaşmaları, kültürel değişim programları, mutabakat zaptları ve turist sayıları gibi göstergelerde görünür hale gelmiştir.³⁸ AKP iktidarının Ortadoğu ülkeleriyle yaptığı kültürel ve ekonomik anlaşmalar göz önünde bulundurulduğunda, Türkiye ve Ortadoğu bölgesinde AB benzeri veya Avrupa'ya alternatif olabilecek, insan-eşya-hizmet ve sermaye dolaşımını mümkün kılacak ortak pazarın hedeflendiği söylenebilir.

Hem AKP döneminde hem de önceki hükümetler dönemlerinde Ortadoğu ve Körfez ülkeleriyle kurulmuş çeşitli iş konseyleri mevcuttur. Fakat Erdoğan hükümeti 2002'den günümüze ekonomik ilişkilerin boyutlarını karma işadamları forumları ve ek anlaşmalarla genişletmeye çalışmıştır. Ekonomi ve kültür alanlarında Ortadoğu'ya açılan AKP'nin dış politikası ile Türk Hava Yolları'nın (THY) uçuşları arasında bir bağdan söz etmek mümkündür.³⁹ THY söz konusu Arap ülkeleriyle ticari ve kültürel ilişkileri kolaylaştırmak adına hem zararına uçuşlara⁴⁰ başlamış hem de İslami usullere göre alkol servisini kaldırıp hosteslerin daha muhafazakâr biçimde giyinmelerini sağlamıştır.⁴¹

Arap Baharı

Mart 2011'den itibaren Ortadoğu'da baskı altında yaşayan halklar yönetimlerine karşı isyan etmeye başlamıştır. Etkin olmaya başlayan protesto dalgaları Tunus, Mısır gibi ülkelerde liderlerin devrilmesine neden olurken, Libya ve Suriye'de ayaklanmacılar ile rejim arasında iç savaş başlamıştır. Sosyal medyada organize edilen işsiz ve öfkeli Arap gençlerinin çıkardığı protesto dalgaları etnik, aşiretçi, mezhepsel, bölgesel veya sınıfsal bir çelişki üzerinden ifade edilmeye başlandıktan sonra daha fazla yayılmıştır. Devrilen liderlerin yerine genelde Batı dünyasının çıkarlarıyla uyumlu ılımlı İslamcı yönetimler gelmiştir. Bu olaylara hazırlıksız yakalanan Türkiye, İsrail örneğinde olduğu gibi bu süreci *moralpolitik* anlamında bir fırsat olarak okumaya başlamıştır.⁴² Dünyada Hüsnü Mübarek'in istifa etmesi gerektiğini ilk kez söyleyen Tayyip Erdoğan; Mübarek sonrası Mısır'ı ziyaret eden ilk cumhurbaşkanı AKP kökenli Cumhurbaşkanı Abdullah Gül olmuştur. Erdoğan

³⁷ Yeşilyurt, Nuri ve Akdevelioğlu, Atay, aynı yerde.

³⁸ Yeşilyurt, Nuri ve Akdevelioğlu, Atay, a.g.e., s. 404-407; Fahri Türk, Adalet ve Kalkınma Partisi Hükümeti Döneminde Türk-İran İlişkileri (2002-2012), Fahri Türk, der., *Türk Dış Politikasında Orta Asya ve Ortadoğu. 1990'lardan Günümüze*, Paradigma Akademi Yayınları, Edirne 2013, s. 125.

³⁹ Demirtaş, Birgül, a.g.e., s. 226-227.

⁴⁰ Zengin, Derya, THY zarar etti, *Gökyüzü Haberci*, ty, <http://www.gokyuzuhaberci.com/16791/thy-zarar-etti/>, (3.03.2013).

⁴¹ Yücel, Erdem, THY'de kıyafet ve içki sorunu, *Kent Haberi*, 17.02.2013,

<http://www.kenthaber.com/Haber/Genel/Kose/erdem-yucel/thyde-kiyafet-ve-icki-sorunu---/7e2bd9b7-f227-4ed1-a869-b54b92929c92>, (3.03.2013).

⁴² Oğuzlu, Tarık, Arap Baharı ve Değişen Bölgesel Dinamikler, *Ortadoğu Analiz*, 3/30, 2011, http://www.orsam.org.tr/tr/Uploads/Yazilar/Dosyalar/2011616_Do%C3%A7.%20Dr.%20Tar%C4%B1k%20O%C4%9EUZLU.pdf, (18.03.2013), s. 33-40.

önce NATO'nun Libya'ya karşı yaptığı askeri müdahaleye⁴³ karşı çıkmış, bir ay sonra müdahaleye lojistik olarak katkıda bulunmakla kalmamış, Kaddafi yönetimine karşı yapılan ambargoyu ayakta tutmak için beş savaş gemisi ile bir denizaltını Akdeniz'e göndermiştir.⁴⁴ Dahası, NATO destekli Libya'daki Kaddafi karşıtlarına para göndermiştir.⁴⁵ Kaddafi rejimi, Ankara ve Tel Aviv'in bölgede Batı çıkarlarını savunup birlikte "habis [bir] rol oynadığını"⁴⁶ deklare etmiştir.

ABD Başkanı Obama ve Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı Erdoğan Eylül 2011'de New York'taki bir buluşmada "Esad'a baskıda uzlaştılar".⁴⁷ Böylece "Arap Baharı" süreci Türkiye'nin izlemek istediği "komşularla sıfır sorun" siyasetinden vazgeçmesine yol açmıştır.

İsrail

İslami kökene sahip olan AKP'nin seçmeni Müslüman halklar konusunda hassas bir yaklaşım içindedir.⁴⁸ AKP seçmeninin Filistin sorunu hakkındaki görüşü, Türk dış politikasında belirleyici bir unsur olmaya başlamıştır. AKP'nin İsrail'e yaklaşımını kısmen İsrail'in Filistin ve Arap ülkeleriyle ilişkileri, kısmen de ABD'nin Ortadoğu politikası ve AKP seçmeni belirlemiştir. Aslında Türk-Filistin ilişkileri aynı zamanda Türk-İsrail ilişkileri anlamına gelmektedir. İsrail'in dış politikasına gelince, Tel Aviv'in siyasetini genelde güvenlik kaygıları belirlemektedir.⁴⁹ İsrail'in önceliği; İran, Suriye, Hizbullah, Hamas ve diğer düşman olarak algıladığı Arap ve/veya İslamcı örgüt ve devletlere karşı güvenliğini sağlamaktır.

AKP hükümeti, 2000'li yılların başında diğer Ortadoğu ülkeleri ve İsrail ile ilişkilerini sürdürmüş, hatta Türkiye, Suriye ve İsrail arasındaki gizli görüşmelerde arabuluculuk yapmıştır.⁵⁰ Dönemin İsrail Başbakanı Ehud Olmert, Türkiye'yi Aralık 2008'de ziyaret etmiş, ziyaret sonrasında İsrail, Suriye'nin desteklediği Hamas örgütüne karşı Gazze'de kanlı bir operasyon başlatmıştır. Bu konuda Erdoğan'ın İsrail tarafından bilgilendirilmediği öne sürülmektedir. Eğer Türkiye'nin bilgilendirilmediği iddiası doğru ise, bu, İsrail'in Türkiye'nin arabuluculuk rolünü veya Davutoğlu'nun tasarladığı 'yumuşak güç' vizyonunu tam olarak benimsemediğinin bir göstergesidir.⁵¹

Erdoğan, İsrail Cumhurbaşkanı Şimon Peres'e 30 Ocak 2009 tarihinde Davos'ta Tel Aviv'in Gazze'de Hamas'a karşı yürüttüğü kanlı operasyona ilişkin ciddi eleştiriler yöneltmiştir. Bunun üzerine Türkiye'de "Davos Fatihi" olarak karşılanmış, hükümete karşı sert muhalefetiyle bilinen *Yeniçağ* Gazetesi'nde bile "Helal Olsun" manşetiyle övülmüştür.⁵² Bunun iç politikadaki sonucu ise, seçmen tabanı nezdinde karizma tazeleyerek Recep Tayyip Erdoğan'ın karizmatik önderliğini yeniden üretmektir. John Mueller'in açıkladığı

⁴³ Doğan, Gürkan ve Durgun, Bülent, Arap Baharı ve Libya: Tarihsel Süreç ve Demokratikleşme Kavramı Çerçevesinde Bir Değerlendirme, *Süleyman Demirel Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1/15, 2012, <http://edergi.sdu.edu.tr/index.php/sbed/article/viewFile/3350/2862>, (1.03.2013), s. 61-90.

⁴⁴ Birgül Demirtaş, a.g.e., s. 244.

⁴⁵ NATO işbirliğinde 'Türk Modeli', *BirGün*, 25.08.2011, s. 6.

⁴⁶ Libya: Türkiye ve İsrail habis rol oynuyor, *Aydınlık*, 25.08.2011, s. 6.

⁴⁷ Esad'a baskıda uzlaştılar, *Cumhuriyet*, 22.09.2011, s. 9.

⁴⁸ Demirtaş, Birgül, a.g.e., s. 231.

⁴⁹ Efeğil, Ertan, İsrail'in Dış Politikasının Belirleyicileri, *OrtadoğuAnaliz*, 5/49, 2013, http://www.orsam.org.tr/tr/uploads/Yazilar/Dosyalar/2013121_ertanefegil.pdf, (23.03.2013), s. 53-61.

⁵⁰ Gürkaynak, Esra Çuhadar, Turkey As A Third Party In Israeli-Palestinian Conflict: Assessment And Reflections, *Perceptions İnternet Sitesi*, Spring 2007, <http://sam.gov.tr/wp-content/uploads/2012/02/EsraGurkaynak.pdf>, (23.03.2013), s. 89-108.

⁵¹ Doster, Barış, Türk dış politikası ve 'Stratejik Derinlik', *Teori*, 238, 2009, s. 40.

⁵² Helal Olsun, *Yeniçağ*, 30.09.2009, s. 1.

"Bayrağın Etrafında Yarış Etkisi"ne göre ("*Rally Around The Flag*"), siyasal liderler uluslararası ilişkilerde belirli krizleri ülkelerinde sahip oldukları ünü tazelemek için kullanmaktadır.⁵³ Dış politik nedeni ise, Türkiye'nin Arap dünyasında prestij elde etme gayretidir. Gencer Özcan'a göre; "Türkiye İsrail'e ne kadar darbe indirirse bugünlerde siyasetin kalbinin attığı Arap sokaklarındaki itibarı o kadar yükselir".⁵⁴

Türk dizilerinde İsrail'in olumsuz biçimde gösterilmesi de iki ülkenin arasını germiştir. Dönemin İsrail Dışişleri Bakan Yardımcısı Danny Ayalon, Türk Büyükelçisi Oğuz Çelikkol'u *Kurtlar Vadisi Pusu* ve TRT'nin *Ayrılık* dizilerinde sunulan olumsuz İsrail imajı nedeniyle bakanlığa davet edip, onu daha alçak bir koltuğa oturtmuş, masaya Türk bayrağının konulmasını engellemiş ve bunu belgelemek için İsrail medyasını çağırmıştır.⁵⁵ Ancak, Türk-İsrail ilişkilerini ciddi biçimde geren olay, Mavi Marmara baskınıdır. 31 Mayıs 2010 günü AKP'ye yakınlığıyla bilinen İslami Yardımlaşma Vakfı (İHH) İsrail tarafından ablukaya alınan ve Hamas tarafından yönetilen Gazze'ye deniz yoluyla insani yardım konvoyu göndermiş, fakat gemi daha İsrail kara sularına varmadan uluslararası denizde İsrail silahlı kuvvetlerinin müdahalesine maruz kalmıştır. Askeri operasyon sırasında dokuz Türk vatandaşı öldürülmüştür. Türkiye, İsrail'e karşı ılımlı tepki vermiştir. AKP'nin İsrail'e tek tepkisi uluslararası alanda Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi, NATO ve İKÖ bünyelerinde Tel Aviv'in kınanmasını sağlamaya çalışmak olmuştur.⁵⁶ İsrail, gerek gaz gerekse yerleşim merkezleri açma-işletme meselelerinde Türkiye'ye rağmen, planlarını uygulamaya devam etmektedir.⁵⁷

Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Konseyi saldırıdan sonra 1 Haziran 2010 tarihinde toplanıp İsrail'in insani yardım gemisine düzenlediği "zalim saldırı"yı ("*outrageous attack*") kınamıştır. "İşgalci güç" ("*occupying power*") olarak tanımlanan İsrail'den Gazze'ye gıda, yakıt ve tıbbi malzemenin engelsiz olarak sağlanması talep edilmiştir.⁵⁸ Bu karara rağmen Erdoğan hükümeti yeni bir BM raporu istemiş, böylece kazanımını riske atmıştır. Bu talep, mantıksal açıdan zor açıklanabilecek niteliktedir.

BM Komisyonun oluşturulması ve raporu açıklaması nerdeyse bir yıl sürmüştür. Mavi Marmara olayını araştırma komisyonu; Yeni Zelanda eski Başbakanı Geoffrey Palmer (başkan), Kolombiya eski Cumhurbaşkanı Alvaro Uribe (başkan yardımcısı), Emekli Türk Büyükelçi Özden Sanberk ve İsraili Joseph Ciechanover İtzhar'dan oluşturulmuştu. Raporu hazırlayacak komisyonun oylama sistemine bakılacak olursa, taraf ülkelerin temsilcilerinin ret oy vermesi halinde, rapor sadece komisyon başkanı ve yardımcısı tarafından oylanır. Raporun içeriğine hem İsrail'in hem de Türkiye'nin temsilcileri ret oy vermiştir. Yeni Zelanda'nın Batı dünyasıyla Kolombiya'nın İsrail ile kültürel ve siyasi açıdan olumlu ilişkileri⁵⁹ göz önünde bulundurulduğunda, Tel Aviv'in tezine daha yakın

⁵³ Mueller, John E., Presidential Popularity from Truman to Johnson, *The American Political Science Review*, 64/1, 1970, s. 18-34.

⁵⁴ Özcan, Gencer, Turkish-Israeli Relations in Crisis: How to Cut the Gordian Knot?, Nisan 2011, *Israeli European Policy Network*, <http://www.macro.org.il/lib/3742311.pdf>, (20.03.2013).

⁵⁵ Tür, Özlem, Turkey and Israel in the 2000's – From Cooperation to Conflict, *Israel Studies* 17/3, 2012, s. 56.

⁵⁶ Kösebalaban, Hasan, The Crisis in Turkish-Israeli Relations: What is its Strategic Significance?, *Middle East Policy*, 17/3, 2010, s. 44.

⁵⁷ Aytürk, İlker, The Coming of an Ice Age? Turkish-Israeli Relations Since 2002, *Turkish Studies*, 12/4, 2011, s. 684.

⁵⁸ BM Genel Kurulu İnsan Hakları Konseyi, 14/... The Grave Attacks by Israeli Forces against Humanitarian Boat Convoys, 14. Oturum, 1.06.2010, <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/LTD/G10/137/84/PDF/G1013784.pdf?OpenElement>, (23.03.2013).

⁵⁹ Zentürk, Ardan, Palmer Raporu: Bir yıl önce uyarıydık, *Star*, 3.09.2011, s. 14-15.

duran Palmer raporunun kabul edilebileceği neredeyse belliydi. Rapor insani yardım gemilerine nihai uyarı yapmadan saldıran İsrail'in tavrını ölçsüz ve kabul edilemez bulmasına rağmen Gazze ablukasını meşru bulmaktadır. Türkiye'nin beklediği gibi özür ve tazminat ifadelerini içermemektedir ve böylece bu rapor Ankara'nın resmi beklentisinden ötesinde kalmıştır.⁶⁰ Gazze ablukasını meşrulaştırıp müdahaleyi kınamayan Palmer Raporu⁶¹, İsrail'in Gazze'ye uyguladığı ablukanın uluslararası platformda hukukiliğini ve meşruiyetini tescil etmiştir.⁶² Böylece AKP'nin çabalarıyla oluşan komisyon raporu İsrail'e Gazze ablukasını devam ettirebilmesi için olanak sağlamıştır⁶³.

Erdoğan hükümeti, İsrail'den Türkiye'den özür dilemesini, öldürülen dokuz Türk vatandaşı için tazminat ödemesini ve Gazze'ye uygulanan ambargonun kaldırılmasını talep etmiştir.⁶⁴ Sonuçta İsrail bu konuda geri adım atmamıştır.⁶⁵ Diğer yandan Erdoğan Gazze'yi ziyaret edememiştir. Ankara, Tel Aviv'e karşı Türk kamuoyuna beyan ettiği ekonomik yaptırımları uygulamamıştır. Erdoğan'ın Gazze yerine Kahire'deki Arap zirvesine iştirak etmesi⁶⁶ itibar kaybetmesine neden olmuştur.

Mavi Marmara saldırısı sonrası AKP hükümeti, Gazze'ye yardım götürecek gemilere artık Türk savaş gemilerinin eşlik edeceğini görkemli bir şekilde kamuoyuna duyurmuş ve "[a]rtık 12 millik bir alanın içine hapsolup kalacaklar"⁶⁷ gibi haberlerde aslında zafer yaşadığını ima etmiş (söylem), fakat ABD'nin muhalefet etmesi üzerine bundan vazgeçmiştir. Devamında Türkiye'den Gazze'ye hareket eden yardım gemilerine İsrail tarafından operasyon düzenlenmiştir (eylem). Türkiye'nin, ABD'nin İsrail lehine müdahalesi sonucu yeni bir hezimet yaşamasının Yeni Osmanlı vizyonunun inandırıcılığını ve AKP iktidarının karizmasını zedelemesi, her ne kadar Türk kamuoyunda gündeme getirilmese de, Erdoğan hükümetinin İsrail konusunda eylem ve söylem zıtlığını bir kez daha ortaya koymuştur.⁶⁸

AKP hükümetinin söylemleri ve eylemleri arasındaki farka dikkat çeken muhalefetin iktidar tarafından İsrail yandaşlığıyla suçlanması, Siyonizm karşıtlığının toplumda prim yaptığının delili olarak addedilebilir. Türkiye'nin uygula(yama)dığı yaptırımların tartışılmasından ziyade, hükümet ve muhalefet partileri birbirlerini İsrail taraftarı olmakla suçlamışlardır. Böylece partiler kendi seçmen tabanlarına hitap etmek için İsrail'in olumsuz imajını kullanmışlardır. Erdoğan'ın Kılıçdaroğlu'na "Öpücüklerini İsrail'e sakla"⁶⁹, ana muhalefet liderinin "İsrail'in asıl avukatı Erdoğan"⁷⁰ açıklamaları bu duruma birer örnek olarak gösterilebilir.

Mavi Marmara saldırısından sadece birkaç hafta sonra Davutoğlu, Türkiye'nin kamuoyuna duyurduğu hiç bir ön şart yerine getirilmeden İsraili bakan Ben Elizer ile gizlice

⁶⁰ Keyvan, Özlem Zerrin, Uluslar arası Hukuk Bağlamında Mavi Marmara Krizi, Erol, Mehmet Seyfettin ve Efeğil, Ertan, der., *Krizler ve Kriz Yönetimi*, Barış Kitap, Ankara 2012, s. 523-535.

⁶¹ Palmer, Geoffrey vd., Report of the Secretary-General's Panel of Inquiry on the 31 May 2010 Flotilla Incident, *Global Political Trends Center İnternet Sitesi*, Eylül 2011, http://www.gpotcenter.org/dosyalar/GPT2_attachment_Palmer.pdf, (25.03.2013).

⁶² 'BM raporu ağır hezimet', *Cumhuriyet*, 8.09.2011, s. 5.

⁶³ Buchan, Russel, II. The Palmer Report and the Legality of Israel's Naval Blockade of Gaza, *International and Comparative Law Quaterly*, 61/1, 2012, s. 265.

⁶⁴ Uzunoğlu, Merve, İsrail-Türkiye İlişkilerine Genel Bir Bakış, *Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi (ORSAM)*, 2.08.2012, <http://www.orsam.org.tr/tr/yazigoster.aspx?ID=3775>, (22.03.2013).

⁶⁵ İsrail geri adım atmıyor, *Dünya*, 5.09.2011, s. 3.

⁶⁶ Gazze'de yoktu, Kahire'de çoştü, *BirGün*, 14.09.2011, s. 1.

⁶⁷ Artık 12 millik bir alanın içine hapsolup kalacaklar, *Star*, 4.09.2011, s. 14.

⁶⁸ İsrail müdahale etti, *Cumhuriyet*, 5.11.2011, s. 9.

⁶⁹ Öpücüklerini İsrail'e sakla, *Star*, 11.09.2011, s. 1.

⁷⁰ Kılıçdaroğlu: İsrail'in asıl avukatı Erdoğan, *Aydınlık*, 10.09.2011, s. 1.

buluşmuştur.⁷¹ Türkiye, Mavi Marmara baskınına rağmen İsrail ile ekonomik ilişkilere devam etmiştir. İsrail Ticaret ve Sanayi Bakanı Shalom Simhon'un 2011 yılında *Türkiye Gazetesi*'ne verdiği bir demece göre, Türkiye ve İsrail arasındaki krize rağmen, iki ülke arasındaki ticaret hacmi artmıştır.⁷²

AKP hükümeti bununla da kalmayarak Küreciğe NATO füze kalkanı sisteminin kurulmasına da onay vermiştir.⁷³ Bu füze kalkanı projesinin amacı; Rusya, Suriye ve İran gibi ülkeleri izleyerek ABD'ye istihbarat sağlamak⁷⁴ ve dolayısıyla İsrail'i korumaktır.⁷⁵ Füze Kalkanı Projesi ve Palmer Raporu'nun açıklanması sonucu gerçekleşen tartışmalar aynı zaman dilimine denk geldiklerinden, Mavi Marmara konusu AKP'nin dindar seçmen tabanını meşgul ederken, NATO radarı ile meşgul olan kamuoyunda gündem oluşturamamıştır. Böylece AKP söylemsel İsrail karşıtlığıyla eylemsel İsrail yandaşlığını gölgeleyebilmiştir.⁷⁶

İsrail'in Kıbrıs Rum Kesimi ile birlikte Doğu Akdeniz'de petrol araması, hem Türkiye'nin hem de KKTC'nin çıkarına aykırıdır. Türkiye söylem bazında İsrail ile birlikte hareket ederek kendi münhasır ekonomik sahasını tüm adayı içine alacak şekilde çizen Rum tarafına savaş tehdidinde bulunmuş⁷⁷ ve KKTC ile birlikte sismik arama planı yapacağını beyan etmiştir.⁷⁸ Ancak Erdoğan'ın savaş tehdidini yerine getirmeyeceği Barack Obama'ya verdiği sözden anlaşılmalıdır.⁷⁹

İsrail'in abluka altında tuttuğu Gazze'de bulunan Hamas'a karşı Kasım 2012'de düzenlediği yeni saldırıların sonlandırılması, kendini Ortadoğu'da arabulucu olarak gören AKP'den ziyade Müslüman Kardeşler geleneğinden gelen devrik Mısır Cumhurbaşkanı Muhammed Mursi'nin aracılığın ile gerçekleşmiştir.⁸⁰ Türkiye'nin Gazze ateşkesinin sağlanmasında öne çıkan Mısır'ın gölgesinde kalarak Tel Aviv'e karşı sert söylemler sarf etmekle yetinmesi, uluslararası kamuoyu nezdinde Ankara'nın Ortadoğu'daki arabuluculuk ve Arap dünyasındaki liderlik iddialarının gerçekçi olmadığını göstermiştir.⁸¹ "One Minute" hadisesinden sonra Erdoğan'ı Arap dünyasının "Yeni Nasır"ı ilan eden Cengiz Çandar bile, Türkiye'yi bu olayda Mısır'dan daha "sönük" bulmuştur.⁸² Diğer yandan Tür-

⁷¹ Tür, Özlem, a.g.e., s. 61.

⁷² Turan, Hayrettin, İsraili Bakan: Birbirimize ihtiyacımız var, *Türkiye Gazetesi*, 21.11.2011, s. 11.

⁷³ Küçükcan, Talip ve Küçükkeleş, Müjge, a.g.m., s. 135; AKP'nin füze kalkanı çelişkisi, *BirGün*, 8.09.2011, s. 8.

⁷⁴ Öztürk, Halime, Türkiye, ABD'nin gözü kulağı olacak, *Yeniçağ*, 4.09.2011, s. 11.

⁷⁵ AKP, füze kalkanı ile İsrail'i koruyor, *Aydınlık*, 4.09.2013, s. 9.

⁷⁶ Bulut, Arslan, 'İsrail'e cihat, ABD'ye biat', *Yeniçağ*, 4.09.2011, s. 11.

⁷⁷ International Crisis Group, Aphrodite's Gift: Can Cyriot Gas Power a New Dialogue, Europe Report No: 216, 2.04.2012, <http://www.crisisgroup.org/~media/Files/europe/turkey-cyprus/cyprus/216-aphrodites-gift-can-cypriot-gas-power-a-new-dialogue.pdf>, (25.03.2013), s. 5.

⁷⁸ Hava ve denizden destekli sismik arama planı tamam, *Star*, 25.09.2013, s. 15.

⁷⁹ Zanotti, Jim, Turkey: Background and U.S. Relations, Report For Congress, R41368, *Congressional Research Service İnternet Sitesi*, 27.04.2012, <http://www.fas.org/sgp/crs/mideast/R41368.pdf>, (25.03.2013), s. 26.

⁸⁰ Hexel, Ralf, Der Waffenstillstand von Kairo. Ein neues Signal für den Nahostfriedensprozess?, *Perpektive, FES Israel, Friedrich Ebert Stiftung İnternet Sitesi*, Kasım 2012, <http://library.fes.de/pdf-files/iez/09503.pdf>, (25.03.2013).

⁸¹ Alexander, Dietrich, Mursi läuft Erdogan im Nahen Osten den Rang ab, *Welt*, 22.11.2012, <http://www.crisisgroup.org/~media/Files/europe/turkey-cyprus/cyprus/216-aphrodites-gift-can-cypriot-gas-power-a-new-dialogue.pdf>, (25.03.2013).

⁸² Çandar, Cengiz, Gazze Ateşkesi: 'Parlayan' Mısır, 'sönük' Türkiye, *Radikal Gazetesi İnternet Sitesi*, 23.11.2012, <http://www.radikal.com.tr/Radikal.aspx?aType=RadikalYazar&ArticleID=1109001&-CategoryID=98>, (23.03.2013).

kiye'nin Suriye'ye karşı tavrı da İsrail'in çıkarlarına hizmet etmektedir. Baas rejimine yapılan ve Sünni ülkeler tarafından desteklenen muhaliflerin saldırılarının sonucu Sünni İslamcı Hamas örgütünün Suriye'den uzaklaştırılıp⁸³ Katar'a yönelmesi de İsrail'in çıkarına hizmet etmektedir.

ABD, Türkiye ve İsrail'in arasındaki sorun için de bir arabuluculuk işlevi görmüştür. İsrail Başbakanı Netanyahu'nun ABD Başkanı Obama'nın ziyareti sırasında dile getirdiği isteği üzerine 22 Mart 2013 tarihinde Erdoğan'ı arayıp, Mavi Marmara saldırısı için özür dilemiştir. ABD Başkanı Obama, İsrail ve Türkiye'nin arasının düzelmesinde ön ayak olmuştur.⁸⁴ Yani hegemon olan ABD böylece bölgedeki ortağı ve alt hegemonu arasındaki resmi soğukluğa son vermiştir.⁸⁵ Böylece Türk kamuoyu nezdinde İsrail düşmanlığı son bulmuştur. İsrail'in özrü ile Öcalan'ın da PKK'ya üyelerini sınır gerisine çekme emri aynı döneme denk gelmesi, manidardır Böylece Türkiye; Kürtçü örgütler ve İsrail ile birlikte Suriye ve İran'a karşı ABD'nin "Genişletilmiş Ortadoğu Projesini" oluşturma istediğini daha kolay yerine getirme fırsatı elde etmiştir.⁸⁶ İsrail Başbakanı Benyamin Netanyahu'nun bizzat özrünün nedeninin Türkiye'nin haklılığı veya Erdoğan'ın marifetinden ziyade Suriye krizinde yattığını itiraf etmesi⁸⁷ ve İsrail ordusunun işgal ettiği Golan Tepeleri yakınında bulunan Suriyeli askeri hedefleri vurması⁸⁸ buna işaret etmektedir.

AKP'ye yakınlığıyla bilinen medyada Obama'nın İsrail'e yaptığı baskı yok sayılarak, özür tamamen Erdoğan'ın marifetine bağlanmıştır. Böylece, PKK'yla müzakere yüzünden milliyetçilerin nezdinde yıpranmış olan hükümetin itibarı tazelemiştir. Bunun en bariz örneği, *Star* gazetesinin atmış olduğu Erdoğan resimli "Özür Diletti"⁸⁹ manşetidir.

Irak

Siyasi çevrelerde, ABD'nin koruması altında Irak'ın kuzeyinde oluşmakta olan Arap ve Türkmenlerden arındırılmış dolayısıyla etnik açıdan homojen bir Kürt devletinin, cazibe merkezi haline gelerek Türkiye Kürtlerinin ayrılıkçı faaliyetlerini tahrik edebileceği dillendirilmektedir. AKP öncesi dönemde Türk hükümetleri, Irak'ın toprak bütünlüğünü savunarak⁹⁰ bölge yönetimine soyulan Mesut Barzani önderliğindeki Irak Kürdistan Demokrasi Partisi (IKDP) ve Celal Talabani liderliğindeki Irak Kürdistan Yurtseverler Birliği (IKYB) gibi örgütleri resmen tanımama, bu örgütleri bölücü faaliyetlerine karşı uyarma ve Irak Türkmen Cephesi gibi örgütlerde organize olan Türkmenleri kollama stratejisini gütmektedirler. Buna karşın, AKP, kuzey Irak'a geniş çaplı müdahaleden kaçınarak bölge yönetimini doğrudan muhatap alıp tanımaya başlamıştır⁹¹. ABD'nin Irak'ı işgalinin ardından bu

⁸³ Eligür, Banu, The Stalemate in Turkish-Israeli relations, *Jerusalem Post İnternet Sitesi*, 28.01.2013, <http://www.jpost.com/International/Article.aspx?id=286135>, (18.03.2013).

⁸⁴ Eran, Oded, *Israel Journal of Foreign Affairs*, 5/3, 2011, <http://israelcfr.com/documents/5-3/5-3-2-OdedEran.pdf>, (1.03.2013), s. 11.

⁸⁵ Keinon, Herb, Netanyahu apologizes to Turkey over 2010 Gaza flotilla, 22.03.2013, *Jerusalem Post İnternet Sitesi*, <http://www.jpost.com/International/Obama-Netanyahu-Erdogan-speak-by-phone-307423>, (22.03.2013).

⁸⁶ Amerika'dan İran'a kuşatma harekâtı, *Yeniçağ*, 23.03.2013, s. 1.

⁸⁷ Keinon, Herb, 'Syria crisis necessitated Turkey apology, *Jerusalem Post*, 24.03.2013, <http://www.jpost.com/Diplomacy-and-Politics/Syria-crisis-necessitated-Turkey-apology-307535>, (24.03.2013).

⁸⁸ Lappin, Yaakov, Gantz: Syrian fire endangered Life of IDF soldiers, *Jerusalem Post*, 24.03.2013, <http://www.jpost.com/Defense/Gantz-Syria-fire-imperiled-soldiers-IDF-forced-to-respond-307575>, (24.03.2013).

⁸⁹ Diletti, Özür, *Star*, 23.03.2013, s.1.

⁹⁰ Makowsky, Alan, a.g.m., s. 340-344.

⁹¹ 'Kürdistan'ın başkenti Erbil'e konsolos atandı, *Yeniçağ*, 6.03.2010, s. 7.

ülke fiilen federal yapıya dönüştürülmüş Irak'ın kuzeyinde Erbil, Dohuk ve Süleymaniye illerinden oluşan Erbil merkezli "Kürdistan Bölge Yönetimi" adlı federe devleti kurmuştur. Bölge yönetimi, Musul ve Kerkük'ün de aralarında bulunduğu komşu illeri işgal edip buraları "Tartışmalı Bölge" ilan etmiştir.⁹² Ankara, Kürtleri destekleyip bölge yönetimi üzerinden "Tartışmalı Bölge" ilan edilip Kürtlerce Irak'tan kopartılmak istenen petrol denetimini sağlamak istemektedir.⁹³ Geline nokta itibarıyla ABD, ayrılıkçı Kürt hareketinin önde giden lideri ve bölge yönetimi başkanı Mesut Barzani'yi ortak olarak değerlendirmektedir.⁹⁴ Bölgede kendilerini Kürtlerin tehdidi altında hissederek Irak'ın toprak bütünlüğünü savunan Irak Türkmen Cephesi⁹⁵ gibi Iraklı Türkmen örgütlerine AKP "Irak Kürdistan Bölge Yönetimi" lehine tavır koymaları için baskı yapmış, başarılı olamayınca⁹⁶ Türkmenler arasında mezhepsel ihtilaftan faydalanarak amacına ulaşmaya çalışmıştır. Şii Türkmenlerin bir kısmı, Sünni Arapların baskısı altında kalacaklarından, Iraklı Sünni Kürtlerin etnik baskısını tercih etmeye zorlanmışlardır.⁹⁷

Öte yandan Esat hükümetinin zayıflatılması sonucu kuzey Suriye'de fiili olarak Kürt denetimi kurulmuştur.⁹⁸ Burasının Irak'taki Kürt yönetimi ile ortak hareket etmek istediği anlaşılmaktadır. Bu etnik koridorun tam ortasında Türkmenlerin yaşadığı Telafer bulunmaktadır. Türkmen kenti "Telafer Kürtleştirilirse Kuzey Irak Kürtleri ile Suriye'nin Kamışlı bölgesindeki Kürtler arasında mütecanis bir alan açılmış olur".⁹⁹ Bu durum Suriye ve Irak Türkmenlerinin varlığını da tehdit etmektedir.

Gıyabında idamla yargılanan eski cumhurbaşkanı yardımcısı Sünni İslamcı Hizb-i İslami Genel Başkanı Tarık El-Haşimi'nin Türkiye'de barınabilmesi, Türkiye-Irak ilişkilerini daha fazla germiştir.¹⁰⁰ Şii Başbakan Nuri El Maliki, AKP hükümetini Suriye, İran ve Irak karşıtı politikaları nedeniyle "İsrail'in çıkarlarına hizmet etmekle"¹⁰¹ suçlamıştır. Böylece Irak yönetimi ile Ankara'nın ilişkileri bozulmuştur.

Türkiye için, Osmanlı olarak "yüzyıllarca yönettiği Basra ve Bağdat eyaletinin İran'a kaptırılması Körfez'de söz sahibi olmak için stratejik önemi haizdir. Zira Türkiye için Körfezin ve dahası Hint Okyanus'unun kapısı Irak'tan geçmektedir. Bu nedenle Kürtlerin ve Sünnilerin güçlendirilmesi Türkiye'nin siyasetinin temelini oluşturmaktadır."¹⁰²

⁹² International Crisis Group, Iraq's New Battlefield: The Struggle over Ninewa. Middle East, Report 90, 28.09.2009, http://www.crisisgroup.org/~media/Files/Middle%20East%20North%20Africa/Iraq%20Syria%20Lebanon/Iraq/90_iraqs_new_battlefront_the_struggle_over_ninewa_web.pdf, (10.03.2013).

⁹³ Erbil'den Türkiye'ye petrol boru hattı ilanı, *BirGün*, 8.02.2013, s. 11.

⁹⁴ Ertuğrul, Ümit, *Irak Türkleri ve Türkiye*, Kerkük Vakfı Yayınları, İstanbul 2006, s. 38; İhsan Şerif Kaymaz, Emperyalizmin 'Kürt' Kartı, *Gazi Akademik Bakış*, 1/1,(2007), s. 180-183.

⁹⁵ 'Kerkük'te anahtar Türkmenler', *Aydınlık*, 16.05.2012, s.11.

⁹⁶ 'Açılım', Türkmen duvarına çarptı, *Aydınlık*, 22.01.2013, s.11; 'Barzani ile hareket etmeyiz', *Aydınlık*, 5.02.2013, s. 11.

⁹⁷ Ballı, Rafet, Mezhepçilik Irak'ta Araptan sonra Türkmeni de bölüyor, *Aydınlık*, 1.03.2013, s. 11.

⁹⁸ Kuzey Irak'tan sonra Kuzey Suriye, *NTVMSNBC İnternet Sitesi*, 26.07.2012, <http://www.ntvmsnbc.com/id/25369507/>, (18.03.2013).

⁹⁹ Erdemol, Mustafa K., 'Türkiye bizi unuttu', *Yasak Kent Bağdat -3-*, *Cumhuriyet*, 4.03.2013, s. 6.

¹⁰⁰ Türk, Fahri ve Gaytancıoğlu, Kaan, Adalet ve Kalkınma Partisi İktidarı'nda Türkiye-Irak İlişkileri, Fahri Türk, der., *Türk Dış Politikasında Orta Asya ve Ortadoğu. 1990'lardan Günümüze*, Paradigma Akademi Yayınları, Edirne, 2013, s. 142-143.

¹⁰¹ Maliki: Türkiye, İsrail'e çalışıyor, *Aydınlık*, 4.02.2013, s.11.

¹⁰² Yılmaz, Nuh, Ortadoğu'da eksen mezhep hattına kayıyor, *Star Açık Görüş*, 228, 5.02.2012, s. 3.

Suriye

AKP hükümetinin Suriye politikası birbirlerinden farklı iki evreye ayrılabilir. İlk önce Erdoğan hükümeti, ilkin Suriye ile 2000 yılından itibaren gelişmeye başlayan ilişkileri pekiştirmeye çalışmış, hatta "Suriye ile ekonomik bütünleşme"¹⁰³ kararı bile almıştır. Türkiye ve Suriye'nin vizeyi kaldırma kararları ve birlikte kabine toplantısı düzenlemeleri iki ülke arasındaki yakınlaşma dönemine tekabül etmektedir. Tunus ve Mısır'da hükümet değişikliklerine Libya'da ise Batı müdahalesine neden olan "Arap Baharı" Suriye'ye sıçradıktan sonra, Erdoğan iktidarı Şam'daki Nusayri destekli Baas rejimine karşı ayaklanan dindar Sünnilerden yana tavır almaya başlamıştır. AKP, bu bölgesel dönüşüm hareketlerini Ortadoğu'da söz sahibi olmak için bir fırsat olarak değerlendirmeye başlamıştır. Irak gibi Suriye'nin de Ortadoğu ile Türkiye arasında bir ara bölge teşkil etmektedir. Bu bağlamda, AKP hükümetinin "Arap Baharı"nın başlamasından itibaren "komşularla sıfır sorun" stratejisinden vazgeçmesi, Hasan Kösebalaban tarafından bir gereklilik olarak savunulmuştur.¹⁰⁴

Suriye'de dışarıdan desteklenen ve birbirleriyle çatışan iki taraf vardır. Bunlardan birincisi; ABD, Katar, Suudi Arabistan, Ürdün ve Türkiye tarafından destek gören Sünni dindar ayaklanmacılardır. İkincisi ise; seküler Sünni orta sınıf¹⁰⁵, Nusayriiler ve gayrimüslimlerin desteklediği laik-milliyetçi-sosyalist Baas rejimidir. Esad rejimi bölgesel bazda İsrail ve ABD'nin karşıtı Şii İran İslam Cumhuriyeti'nin ortağı ve İsrail karşıtı Lübnanlı Şii Hizbullah ve Sünni Hamas örgütlerine lojistik ve silah desteği sağlamaktadır. Rejim aynı zamanda Rusya ile iyi ilişkiler içerisinde. Rusya, mevcut Suriye rejimini desteklemektedir, çünkü Suriye'yi kaybederse, Ruslar için Ortadoğu kapısı tamamen kapanır.¹⁰⁶ ABD'nin nüfuzunun kendileri aleyhine büyümesini istemeyen Rusya ve Çin Suriye'ye yardım etmektedir. Bölgenin Batı ekseni tarafından çevrelenmemesi için Rusya "Suriye'de vekâlet savaşı veriyor".¹⁰⁷ Beşar Esad'a karşı ayaklanan silahlı Sünni muhalifler ise, ABD, Amerika'ya muhalif olmayan Körfez ülkeleri, Batı ve Türkiye tarafından desteklenmektedir. Başka bir deyişle Türkiye ve Sünni ülkeler Suriye'deki ayaklanmacıları eğitip silah yardımı sağlamaktadır.¹⁰⁸

AKP destekli silahlı Özgür Suriye Ordusunun Şii türbelerini hedef alması¹⁰⁹, Sünni muhalif grupların Esad rejimi yanlısı olarak algıladıkları Nusayri Alevi ve Hıristiyanları topluca katledip "mezhepsel temizlik" yapması Suriye'deki dış destekli iç savaşın dinsel bir nitelikte olduğunun göstergesidir.¹¹⁰ Dışarıdan destek alan muhaliflerin ilk amacı Baas rejiminin devrilmesi ve onun yerine Sünni çoğunluğa dayalı İslami bir devletin kurulması ve toplumunun dinsel esaslara göre örgütlenmesidir.¹¹¹

AKP'nin Suriye'de Esad karşıtlarını desteklemesinin iç ve dış sebepleri mevcuttur. Öncelikle AKP yönetimi iyi ilişkiler içinde bulunduğu Suriye üzerinden Ortadoğu'ya inebileceğinden, fırsatçı olmak zorundadır. "Arap Baharı" bağlamında, Ortadoğu'da sevilmeyen

¹⁰³ Demirtaş, Birgül, a.g.e., s. 233.

¹⁰⁴ Kösebalaban, Hasan, 'Sıfır Sorun' stratejisi Türkiye'ye dar geliyor, *Star Açık Görüş*, 207, 11.09.2011, s.2.

¹⁰⁵ Varlı, İbrahim, Suriye'de vekalet savaşı veriliyor, *BirGün*, 26.09.2012, s. 10.

¹⁰⁶ Ağca, Fehmi, The Effects of the Syria Crisis on the Transformation and Integration of the Middle East, s. 112.

¹⁰⁷ Varlı, İbrahim, Suriye'de vekâlet savaşı veriliyor, *BirGün*, 26.09.2012, s. 10.

¹⁰⁸ Weiss, Michael, Syrian rebels say Turkey is arming and training them, The Telegraph İnternet Sitesi, 22.05.2012, <http://blogs.telegraph.co.uk/news/michaelweiss/100159613/syrian-rebels-say-turkey-is-arming-and-training-them/>, (5.03.2013).

¹⁰⁹ ÖSO Şii türbelerini hedef alıyor, *SoL*, 6.03.2013, s. 8.

¹¹⁰ Azınlıkları katletmeye başladılar!, *BirGün*, 9.08.2012, s. 11.

¹¹¹ Gehrcke, Wolfgang ve Reymann, Christiane, der., *Syrien. Wie man einen säkularen Staat zerstört und eine Gesellschaft islamisiert*, Papy Rosa Verlag, Köln 2013.

yönetimler halkın çoğunluğu tarafından devrilirken, Ankara'nın kuvvetle muhtemel gidici olarak gördüğü Baas rejiminin yanında yer alması düşünülemezdi. Ayrıca Esad hükümeti ABD ve İsrail'in düşmanı olup İran yanlısı "Şii Hilal"e karşı kurulması gereken Sünni bir cephenin oluşturulmasının önündeki en önemli engel olarak görülüyordu. Böylece bölgedeki "statükonun devamı Türkiye açısından Ortadoğu'dan ve kendi doğal hinterlandından kopması anlamına geliyor."¹¹² Bu çerçevede bir başka görüş de şudur: "AKP, Baas rejimine destek verse ve katliamları ahlaksız bir soğukkanlılıkla görmezden gelip jeopolitik bir dille tercüme etseydi, sadece bölge halklarıyla konuşma kabiliyetini yitirmez, içeride de açıklanamaz bir pozisyona düşerdi."¹¹³ Hükümet, kendisine yakın duran *Star Açık Görüş* gibi yayın organlarında Esad'ı İsrail'in "gizli müttefiki"¹¹⁴ olarak sunarak, aslında Tel Aviv'in düşmanını yıpratıldığını Müslüman Türk kamuoyundan gizlemeye çalışmıştır. İran ve Suriye konusunda dış politikada hükümete eleştirel yaklaşan muhafazakâr kesimler de oluşturulması gereken İran karşıtı bir Sünni cephenin, aslında İsrail'in aleyhine olan bir proje gibi sunulması ikna edilmek istenmiştir. Bu bağlamda Batı ülkeleri ve ABD'nin son kertede İsrail'in değil, Sünni devletlerin lehinde tavır koyacağı izlenimi yaratılmak istenmiştir.¹¹⁵

İsrail açısından Suriye'deki rejim değişikliği Tel Aviv'in çıkarımadır.¹¹⁶ İsrail, düşmanı olan Baas rejimine karşı savaşan Sünni Özgür Suriye Ordusuna mensup altı kişiyi tedavi etmiş, işgal altında tuttuğu Golan Tepeleri'nde sahra hastanesi kuracağını açıklamıştır. AKP hükümeti, Suriye'ye giden Rus ve Ermeni uçaklarını Baas rejimine iç savaş için kullanacağı silahlar barındırdığı gerekçesiyle Türkiye'ye indirmeye başlamıştır. Diğer yandan Türk Hava Yolları'nın kargo şirketi Turkish Cargo Kasım 2012 ve Şubat 2013 arasında Hırvatistan'dan Ürdün yoluyla Suriye'deki rejim muhaliflerine silah taşımıştır.¹¹⁷

Kuzey Suriye'de Erdoğan hükümetinin görüşmeler yürüttüğü PKK'nın bu ülkedeki dengi olan PYD'nin eline geçen bölgelerin "Kürdistan"ın parçası haline getirilmesi sırasında Suriye ordusu ve ayrılıkçı örgüt arasında çatışmanın çıkması da, sadece Suriye'nin ve Türkiye'nin toprak bütünlüklerini değil aynı zamanda Türkmenlerin güvenliğini de tehdit eder bir hale gelmiştir.¹¹⁸

Mezhepsel eksenli ihtilaflar, Suriye'den Lübnan ve Irak'a yayılmaya başlamıştır. Lübnan'da mezhepsel açıdan karışık bölgelerde Esad karşıtları olan Sünniler ile Esad yanlıları olan Nusayriler arasında çatışma çıkmıştır.¹¹⁹ Irak ve Suriye'nin sınır bölgesinde, mu-

¹¹² Kösebalaban, Hasan, Esad'ın gizli müttefiki İsrail, *Star Açık Görüş*, 239, 22.04.2012, s. 8.

¹¹³ Özhan, Taha, Türkiye Baas rejimini desteklese ne olurdu?, *Star Açık Görüş*, No: 259, 9.09.2012, s. 6.

¹¹⁴ Kösebalaban, Hasan, a.g.m., s.8; Ufuk Ulutaş, Suriye - İsrail: Kullanışlı düşmanlık, *Star Açık Görüş*, 249, 1.07.2012, s. 2.

¹¹⁵ "İsrail, Suriye'de İhvan-ı Müslimin (Müslüman Kardeşler) kontrolünde bir demokratik sistemin kurulmasıyla ve bunun Ürdün'e sıçramasıyla kendisini Suriye-Mısır-Ürdün İhvan kontrolündeki bir bölgesel sistemle karşı karşıya bulacak [...] Lübnan siyaseti de bu gelişmeden etkilenecek, İran - Suriye desteğini kaybetmiş olacak Hizbullah'ın silah bırakmasıyla neticelendirilecek bir normalleşme süreci yaşanacaktır. Türkiye'nin de bu halkanın doğal parçası hatta lideri olması nedeniyle İsrail kendini bir çemberin içinde bulacaktır. Bu stratejik İsrail çıkarları İran ve Hizbullah tarafından tehdit edilmekten çok daha kötü bir durumdur, zira demokratik Sünni blok aynı zamanda başta ABD olmak üzere Batı ile dirsek temasını devam ettirecektir.", Kösebalaban, Hasan, a.g.e., s.8.

¹¹⁶ Turkey and Syria, *Jerusalem Post İnternet Sitesi*, 4.10.2012, <http://www.jpost.com/Opinion/Editorials/Article.aspx?id=286714>, (12.02.2013).

¹¹⁷ Suriyeli militanların silahlarını THY taşıdı, SoL, 14.03.2013, s. 2.

¹¹⁸ Suriye ordusu-PYD çatışması: 35 asker öldü, *Aydınlık*, 12.02.2013, s. 11.

¹¹⁹ Putz, Ulrike, Hass und Gewalt im Libanon, *Spiegel*, 8.06.2012, <http://www.spiegel.de/politik/ausland/syrien-konflikt-greift-auf-tripoli-im-libanon-ueber-a-837739.html>, (5.03.2013).

haliflere operasyon düzenleyen Suriye ordusuna takviye olarak Şii Bağdat yönetiminin kontrolündeki Irak Askeriyesi Suriyeli muhalifleri bombalamıştır. Öte yandan, Irak'taki Sünnilerin hâkimiyetinde bir bölgede Özgür Irak Ordusu adlı bir örgüt kurulmuştur.¹²⁰

AKP'nin Şam'a doğrudan müdahale etmeyi ima etmesi, Türkiye'ye zarar vermiştir. Türk Silahlı Kuvvetleri'ne ait Fantom RF-4 askeri keşif uçağının düş(ürül)mesi vesilesiyle Türkiye'nin gücünün sınırlarını ortaya çıkmıştır.¹²¹ Mavi Marmara hezimetini sonrasında Türk askeri uçağının akıbeti de AKP Türkiye'sinin caydırıcılığının olmadığını ve Yeni Osmanlı heveslerinin gerçekleştirilmesinde ciddi sorunların varlığına işaret etmiştir. Erdoğan'ın Beşar Esad'ın gidici olduğu yönünde yaptığı açıklamalar, "Erdoğan bir şeyi kırk kere söylese olur mu?"¹²² şeklinde esprilere yol açmıştır. Buna karşın AKP hükümeti, itidal içeren "Âkil Güç" stratejisi uyguladığını beyan ederek durumu geçiştirmeye çalışmıştır.¹²³ İktidara yakın olan medyada Suriye'yi küçük düşürücü "Şam özür telaşında"¹²⁴ gibi haberler yer almış; ardından arıza ve pilotaj hatası olasılığının akla getirilmesine yönelik duyurular yapılmıştır.¹²⁵ Suriye toprağından atılan topların Şanlıurfa'nın Akçakale'ye isabet etmesi nedeniyle AKP hükümeti NATO konseyine çağrıda bulunmuş, bunun üzerine Türkiye'nin Suriye sınırına Hollanda, Almanya ve ABD tarafından oluşturulan ve NATO kontrolünde bulunan savunma amaçlı Patriot füzeleri yerleştirilmiş, bu durum Şam'ın müttefikleri İran¹²⁶ ve Rusya'nın olumsuz tepkilerine neden olmuştur.

Bu süreçte Suriye Dışişleri Bakanı Velid Muallim ile dönemin Batı destekli Suriye Ulusal Konseyi Başkanı Muaz El Hatib müzakere süreci başlatmak için Moskova'da bir araya gelmişlerdir.¹²⁷ Muhalifler arasında sadece ılımlı İslamcıların destek görmesi gerektiğini savunan ABD, Türkiye'nin daha radikal unsurlara arka çıkmasını istememektedir.¹²⁸ The *Guardian*'a göre AKP hükümeti, kuzey Suriye'de radikal El Nusra gibi Sünni İslamcı grupları desteklediğinden dolayı, daha az dinci olan Esad karşıtlarının desteklenmesini savunan ABD, Suriyeli muhaliflerin eğitimini Türkiye'den Ürdün'e kaydırma kararı almıştır.¹²⁹ Yani yıpranan alt hegemon AKP, son tahlilde Amerika'nın aklanmasına katkıda bulunmuş ve aslında BOP düzenini kurmak isteyen Washington'un üstlenmesi gereken sorumluluğun yükünü hafifletmiştir.¹³⁰

¹²⁰ Suriye'deki Çatışma, komşu Irak'a da sıçradı, *Yeniçağ*, 5.03.2013, <http://www.yg.yenicaggazetesi.com.tr/habergoster.php?haber=81665>, (6.03.2013).

¹²¹ Efeğil, Ertan, Suriye'de Türkiye'nin Durumu Hiç İç Açıcı Değil, *Uluslararası Strateji ve Güvenlik Araştırmaları Merkez*, 23.06.2012, <http://www.usgam.com/tr/index.php?l=807&cid=830&konu=27&bolge=0>, (10.03.2013).

¹²² Erdoğan'a göre Esad gidici, *Yarentürk Haber Sitesi*, ty, <http://www.yarenturkhaber.com/haber/277776/erdogan2a-gore-esad-gidici.html>, (11.03.2013).

¹²³ Yılmaz, Nuh, Türk dış politikasında yeni dönem: Âkil Güç, *Star Açık Görüş*, 249, 1.07.2013, s. 1-6.

¹²⁴ Şam özür telaşında, *Star Gazetesi*, 24.06.2012, s. 1.

¹²⁵ Efeğil, Ertan, Suriye Krizinin Ardından, *USGAM Haftalık Bülten*, 2.07.2012, s. 5-6; www.usgam.com/tr/buldown.php?cid=380, 10.03.2013, TSK açıklamasındaki ilginç detaylar, *Hürriyet İnternet Sitesi*, 12.07.2012, <http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/printnews.aspx?DocID=20963363>, (11.03.2013).

¹²⁶ İran'dan Patriot Tepkisi, *CNN Türk İnternet Sitesi*, 24.11.2012, <http://www.cnntrk.com/2012/dunya/11/23-irandan.patriot.tepkisi/685908.0/index.html>, (10.03.2013).

¹²⁷ Muallim ve Hatib Moskova'da, *Aydınlık*, 12.02.2013, s. 11.

¹²⁸ John Kerry hold talks on Syria crisis in Ankara, *BBC News*, 1.03.2013, <http://www.bbc.co.uk/news/world-middle-east-21626428>, (10.03.2013).

¹²⁹ Julian Borger ve Nick Hopkins, West training Syrian rebels in Jordan, *The Guardian*, 10.03.2013, <http://www.guardian.co.uk/world/2013/mar/08/west-training-syrian-rebels-jordan?INTCMP=SRCH>, (16.03.2013).

¹³⁰ Karaveli, Halil M., Turkey, the Unhelpful Ally, *New York Times*, 27.02.2013, http://www.nytimes.com/2013/02/27/opinion/turkey-the-unhelpful-ally.html?_r=1&; (10.03.2013), İdiz, Semih, The 'Sunnification' of Turkish Foreign Policy, *Al Monitor Turkey Pulsei*, 1.03.2013, <http://www.al->

İran

AKP dönemindeki Türkiye-İran ilişkileri tıpkı Suriye-Türkiye ilişkilerinde gibi iki ayrı döneme ayrılmaktadır. Birinci dönem ilişkilerin olumlu olduğu 2003 ila 2010 yıllarını kapsarken, ikinci dönem ilişkilerin hızla bozulduğu 2011'den günümüze kadar geçen evreyi kapsamaktadır. Birinci dönemde Türkiye, diğer Ortadoğu ülkeleriyle olduğu gibi, İran İslam Cumhuriyeti ile kültürel, ekonomik ve diplomatik alanlarda yoğun ilişkiler içerisine girmiştir. Türkiye ve İran arasındaki ticari ilişkiler artmıştır.¹³¹ Ayrıca Türkiye, Brezilya ve İran "Tahran Deklarasyonu"nu imzalamıştır.¹³² Batı dünyasında itibar görmeyen bu inisiyatiften sonra Türkiye Brezilya ile beraber BM Güvenlik Konseyi'nin İran'a karşı alınan yaptırım oylamasına ret vermiş, Başbakan Erdoğan İran'ın barışçıl amaçlarla nükleer enerji geliştirme hakkını desteklediğini söylemiştir.¹³³ AKP'nin "Kürt Açılımı" sürecini başlatmasına kadar, PKK'nın İran'daki uzantısı PJAK örgütünün Tahran merkezi hükümetine karşı savaşması, iki ülkenin kendi toprak bütünlüklerini ortak etnik bölücülüğe karşı korumaları için işbirliği imkânı sunmuştur.¹³⁴ 2010 yılında ABD'nin isteği üzerine BM Güvenlik Konseyi'nin İran'a karşı ambargo uygulama kararı alması ve ABD'li temsilci ve bakanların Türkiye ziyaretlerinde alt hegemon olan Ankara hükümetini uyarmaları nedeniyle Türkiye, İran ile ekonomik ilişkilerini en aza indirmeye başlamıştır.¹³⁵

Yine ABD'nin isteği üzerine AKP iktidarının Malatya Kürecik'te İsrail'i (muhtemelen İran'a karşı) koruma(sı) için kendi komutası altında olmayan NATO Füze Kalkanı ve Radar Projesi'ne onay vermesi¹³⁶, İran ile ilişkilerin gerilmesine neden olmuştur.

"Arap Baharı"nın Suriye'de İran'ın müttefiki olan ... Baas rejimine karşı başlamasıyla AKP'nin Şam'a karşı tavır alması, hatta silahlı Sünni muhalifleri desteklemesi, Türk ve İran üst düzey yetkililerinin "birbirlerini tehdit etmelerine kadar varmıştır."¹³⁷ İran devlet yetkilileri NATO Füze kalkan projesi nedeniyle AKP'nin izlediği İsrail politikasını "göstermelik"¹³⁸, öne sürdüğü İslami anlayışı da "Amerikan İslamı"¹³⁹ olarak yorumlamaya başlamışlardır. Böylece İran ve Türkiye arasındaki ilişkiler bozulmaya başlamıştır. Bu durum iki ülkenin Suriye ve Irak'ta mezhepsel çatışmalarda birbirlerine zıt olan tarafları desteklemelerini beraberinde getirmiştir.

---

monitor.com/pulse/originals/2013/03/akp-sunni-foreign-policy-turkey-sectarianism.html#ixzz2McjSiUTp, (10.03.2013).

¹³¹ Türk, Fahri, a.g.e., s. 124-127.

¹³² Bu takas anlaşmasına göre "İran, uzun yıllardan beri Batı'nın sıkı ambargolarına rağmen Netenz ve Erak tesislerinde bulunan santrifüjlerdeki ... zenginleştirilmiş 2000 kilo civarındaki uranyumun 1200 kilosunu emanet olarak ülkemize gönderecektir. Anlaşma gereği bir ay içinde gerçekleşmesi öngörülen bu nakilden sonra makul bir sürede nükleer araştırma ve nükleer tıp alanında faaliyet gösteren Tahran Nükleer Araştırma Reaktörü'nün yakıt ihtiyacı için % 20 zenginleştirilmiş 120 kilo uranyumu Uluslararası Atom Enerjisi vasıtasıyla İran'a teslim edecektir. Bu teslimin gerçekleşmesinden sonra Çekmece Nükleer Tesisleri'nde muhafaza edilecek olan İran'ın uranyumu, daha sonra ajansa teslim edilecektir.", bkz., Abbas Karaağaçlı, Nükleer Takas Anlaşması, *Bilge Adamlar Strateji Merkezi İnternet Sitesi*, 21.05.2010, http://www.bilgesam.org/tr/index.php?option=com_content&view=article&id=1468:nuekleer-takas-anlamas&catid=168:ortadogu-analizler, (17.03.2013).

¹³³ Türk, Fahri, a.g.e., s. 123.

¹³⁴ Karagül, İbrahim, PKK Karabağ'a taşınıyor, Türkiye orayı vuracak mı?, *Avrasya İncelemeleri Merkezi (AVİM)*, ty, <http://www.avim.org.tr/eskimakaletekli.php?makaleid=97>, (17.03.2013).

¹³⁵ Türk, Fahri, a.g.e., s. 133.

¹³⁶ Küçükcan, Talip ve Küçükkeleş, Müjge, *European Views of Turkish Foreign Policy*, s. 135.

¹³⁷ Türk, Fahri, Adalet ve Kalkınma Partisi Hükümeti Döneminde Türk-İran İlişkileri (2002-2012), s. 132.

¹³⁸ Karabağ, Ekber, 'İsrail çıkışı göstermelik', *Cumhuriyet*, 28.09.2011, s. 12.

¹³⁹ Karabağ, Ekber, Batı, Türkiye'de yarattığı 'liberal İslamı' dayatıyor, *Cumhuriyet*, 26.08.2011, s. 9.

Sonuç

Irak ve Afganistan işgalleri nedeniyle imajı zedelenmiş olan ABD hegemonu için Ortadoğu'da kolaylaştırıcı görev gören AKP hükümeti, ilkin bölge ülkeleri ile temas kurup ikili ilişkilerini ekonomik, kültürel ve siyasal açıdan geliştirmeye yönelmiştir. AKP hükümeti bu görevi daha kolay yerine getirebilmek için (karşıtlarınca "Yeni Osmanlılık" diye adlandırılan) Sünni Osmanlı nostalgisini andıran tarihsel ve kültürel motiflerle beslenen yumuşak güç stratejisi, bölgedeki ihtilafları çözmek için arabuluculuk yöntemi ve komşularla sorunları azaltmak için tek yanlı açılım/taviz kampanyaları başlatmıştır. "Arap Baharı" süreci ayaklanmacı dinamikleri güçlü kıldığından Ankara bölgede nüfuzu kurabilmek için muhaliflerin yanında yer almayı yeğlemiş, önceden ilişki kurduğu yönetimlerle arasına mesafe koymuştur.

İsrail ve ABD'nin bölgedeki çıkarlarına karşı çıkan İran'ın etki alanında bulunan Şii örgütler, topluluklar ve ülke yönetimlerini kapsayan "Şii Hilal"ine karşı AKP iktidarı, dindar Sünni Arap ülkeleriyle beraber ortak bir Sünni cephe kurmaya çalışmaktadır. Türkiye bu hedefe ulaşmak için, Bağdat ve Şam'a karşı muhalif kanattan Sünni şahısları ve akımları destekleyerek, Suriye örneğinde olduğu gibi, silahlı ayaklanmacılara lojistik, askeri ve siyasal destek vermiştir. AKP'nin Sünnileşen dış politikası iç politikanın Sünnileşmesini de beraberinde getirmiştir.

Başlangıçta tüm Arap ülkeleri ve toplumlarının beğenisini kazanmak ve kendi tabanından oy almak için *söylem* bazında İsrail karşıtı davranan AKP iktidarı, sansasyonel olay ve uluslararası çaptaki krizlere rağmen *eylem* bazında Tel Aviv'e karşı olsa olsa diplomatik açıdan önemli ve sembolik değer taşıyan hamlelerden oluşan tepkiler verip Türk ve Arap kamuoyunda bu ülkeye karşı etkin mücadele verdiği dair izlenim yaratmaya çalışmaktadır. Kamuoyunda Davos çıkışı ve Mavi Marmara baskını olarak bilinen olayların AKP hükümeti tarafından diplomatik alanda ve medyada İsrail karşıtı olarak kullanılmaları sonucunda, Arap sokaklarında dikkatlerin Suriye ve İran'dan ziyade Türkiye'ye çevrilmesine neden olmuştur. Bu süreçte İsrail'in çıkarlarının gerçek manada zarar görmediği söylenebilir. İki ülke arasında yaratılan olumsuz havaya rağmen Türkiye'nin İsrail ile ticari ilişkileri devam etmiş, Ankara, Tel Aviv'in stratejik ortağı olarak nitelendirilen ayrılıkçı Kuzey Iraklı Kürt liderlerle ilişkilerini Bağdat'taki Şii merkezi hükümeti karşına almak pahasına geliştirmiş, Kürecik'te Şii İran'a karşı konumlandırılan NATO Füze Kalkanı Projesine ön ayak olmuştur. Ayrıca AKP iktidarı İran ile birlikte Hamas ve Hizbullah örgütlerini destekleyen Suriye'ye karşı silahlı mücadele veren Sünni muhaliflere arka çıkmıştır. Böylece Türkiye, ABD ve İsrail'in ekmeğine yağ süren Sünni Arap cephesinde yerini almıştır.

Türkiye, Suriye, İran ve Irak'ın varlığını tehdit eden Kürtçü örgütlere karşı güç birliği kurması beklenen Türk hükümeti, ABD'nin isteği üzerine açılımlar nedeniyle kuzey Irak ve Güneydoğu Anadolu'da, Şam karşıtı tavırları yüzünden kuzey Suriye'de Kürtçü egemenlik alanlarının oluşmasına katkı yapmıştır. Türkiye'den çekilme kararı alan PKK güçlerinin Tarhan'a karşı savaşan PJAK'a yardım etmesi muhtemel olduğundan, Türkiye'nin tavrı sadece Irak, Suriye ve kendi toprak bütünlüğünü değil, İran'ınki için de tehdit oluşturmaktadır. İsrail ve ABD'nin stratejik ortağı sayılan Kuzey Irak Bölgesel Kürt Yönetiminin durumu göz önünde bulundurulduğunda, AKP'nin bu tavrı ancak ABD hegemonyasına hizmet etmekle açıklanabilecek bir durumdur. AKP iktidarının başlangıcında olumlu sayılan Türkiye-İran ve Türkiye-Suriye ilişkileri, Erdoğan hükümetinin ABD ve İsrail'in çıkarlarına uygun olan davranışlarıyla gerilmiş, Türkiye'nin Şii dünyası ile arası açılmış ve Türkmenler ihmal edilmiştir.

AKP'nin ABD'ye vermiş olduğu destek, Suriye'de iç savaşın, Lübnan ve Irak'ta Alevi-Sünni ve Şii-Sünni çatışmalarının alevlenmesine neden olmuştur. PJAK, PYD,

PÇDK, PKK ve Kuzey Irak Bölgesel Yönetimine karşı Irak, İran ve Suriye ile güç birliği kurmaktan kaçınan AKP iktidarı, böylece uzun vadede bir "Kürdistan" devletinin oluş(turul)masına katkıda bulunmaktadır. Böyle bir devlet bölgede ABD ve İsrail'in müttefiki olacak ve Türkiye ile Ortadoğu ülkeleri arasında tampon oluşturacaktır ki bu durum Türkiye'nin yüksek menfaatlerine aykırı bir durumdur. Ancak buna rağmen AKP, Şam, Tahran ve Bağdat'a karşı mesafeli bir duruş sergilemekte ısrar etmektedir.

Suriye'ye karşı yürüttüğü kampanya sırasında düşürülen Türk askeri uçağı ve İsrail aleyhtarı bir kampanyada saldırıya uğrayan Mavi Marmara gemisi Türkiye'nin "Yeni Osmanlı" iddialarının askeri açıdan sınırlarını gözler önüne sererken, AKP'nin bölge politikasının söyleme dayandığından pek etkin olmadığını göstermektedir.

KAYNAKÇA

Kitap

- Boran, Yıldırım, *El-Fetih ve Hamas*, Mep Kitap, İstanbul 2006.
- Boran, Yıldırım, *Lübnan'daki İran. Hizbullah*, Siyah Beyaz, İstanbul, 2007.
- Davutoğlu, Ahmet Davutoğlu, *Stratejik Derinlik. Türkiye'nin Uluslar arası Konumu*, Küre Yayınları, İstanbul, 2009.
- Demirtaş, Birgül, "Turkish Foreign Policy under The AKP Governments: An Interplay Of Imperial Legacy, Neoliberal Interests and Pragmatism", Simten Çoşar - Gamze Yücesan-Özdemir, der., *Silent Violence. Neoliberalism, Islamist Politics and the AKP Years in Turkey*, Red Quill Books, Ottawa 2012, s. 213-250.
- Ertuğrul, Ümit, *Irak Türkleri ve Türkiye*, Kerkük Vakfı Yayınları, İstanbul 2006.
- Fuller, Graham E. - Henri J. Barkey, *Türkiye'nin Kürt Meselesi*, Profil Yayınevi, İstanbul 2011.
- Gehrcke, Wolfgang - Christiane Reymann, der., *Syrien. Wie man einen säkularen Staat zerstört und eine Gesellschaft islamisiert*, Papy Rosa Verlag, Köln 2013.
- Hasenclever, Andreas vd., *Theories of International Regimes*, Cambridge, Cambridge University Press, 1997.
- Keyvan, Özlem Zerrin, "Uluslar arası Hukuk Bağlamında Mavi Marmara Krizi", Mehmet Seyfettin Erol ve Ertan Efegil, der., *Krizler ve Kriz Yönetimi*, Barış Kitap, Ankara 2012, s. 523-535.
- Koszinowski, Thomas, "11. Syrien, Jordanien und Irak", Werner Ende - Udo Steinbach, *Der Islam in der Gegenwart*, CH Beck, Münih 1984.
- Makowsky, Alan, "Amerika Birleşik Devletleri'nin Türkiye Politikası", Morton Abramowitz, der., *Türkiye'nin Dönüşümü ve Amerikan Politikası*, Liberte Yayınları, Ankara, 2001, s. 323-396.
- Nye, Joseph S., "Hard Power, Soft Power and the War on Terrorism", David Held ve Mathias Koenig-Archibugi, der., *American Power in the Twenty-First Century*, Cambridge: Polity Press. Cambridge 2004.
- Türk, Fahri, "Adalet ve Kalkınma Partisi Hükümeti Döneminde Türk-İran İlişkileri (2002-2012)", Fahri Türk, der., *Türk Dış Politikasında Orta Asya ve Ortadoğu. 1990'lardan Günümüze*, Paradigma Akademi Yayınları, Edirne, 2013, s. 121-141.
- Türk, Fahri – Gaytancıoğlu Kaan, "Adalet ve Kalkınma Partisi İktidarı'nda Türkiye-İrak İlişkileri", Fahri Türk, der., *Türk Dış Politikasında Orta Asya ve Ortadoğu. 1990'lardan Günümüze*, Paradigma Akademi Yayınları, Edirne, 2013, s. 141-168.
- Yeşilyurt, Nuri, Akdevelioğlu, Atay, "AKP Döneminde Türkiye'nin Ortadoğu Politikası", İlhan Uzel ve Bülent Duru, der., *AKP Kitabı. Bir Dönüşümün Bilancosu*, Phoenix, Ankara, 2009, s. 381-409.

Makale

- Alt, James E. Vd., Reputation and Hegemonic Stability: A Game-Theoretic Analysis, *The American Political Science Review*, 82/2, 1988, s. 445-466.
- Aytürk, İlker, The Coming of an Ice Age? Turkish-Israeli Relations Since 2002, *Turkish Studies*, 12/4, 2011, s. 675-687.
- Buchan, Russel, II. The Palmer Report and the Legality of Israel's Naval Blockade of Gaza, *International and Comparative Law Quarterly*, 61/1, 2012, s. 264-273, s. 265.
- Doster, Barış, Türk dış politikası ve 'Stratejik Derinlik', *Teori*, 238, 2009, s. 36-47.

- Karaoğlu, Mehmet, İkinci Cumhuriyet'in Ortadoğu Politikası Uygun Koşullara Sahip mi?, *Gelecek*, 118, 2013, s. 21-41,
- Kılıç, Arslan, Davutoğlu'nun 'stratejik derinlik'i: ABD'nin Ortadoğu'daki 'öncü kuvveti' olma siyaseti, *Teori*, 238, 2009, s. 3-19.
- Kösebalaban, Hasan, Esad'ın gizli müttefikleri İsrail, *Star Açık Görüş*, 239, 22.04.2012, s. 8.
- Kösebalaban, Hasan, 'Sıfır Sorun' stratejisi Türkiye'ye dar geliyor, *Star Açık Görüş*, 207, 11.09.2011, s. 1-2.
- Kösebalaban, Hasan, The Crisis in Turkish-Israeli Relations: What is its Strategic Significance?, *Middle East Policy*, 17/3, 2010, s. 36-50.
- Küçükcan, Talip; Küçükkeleş, Müjge, European Views of Turkish Foreign Policy, *Insight Turkey*, 15/1, 2013, s. 127-144.
- Mueller, John E., Presidential Popularity from Truman to Johnson, *The American Political Science Review*, 64/1, 1970, s. 18-34.
- Nalçacı, Erhan, Türkiye Dış İlişkilerinin Dönemlendirilmesine İlişkin Bir Deneme, *Gelecek*, 118, 2013, s. 7-20.
- Özhan, Taha, Türkiye Baas rejimini desteklese ne olurdu?, *Star Açık Görüş*, 259, 9.09.2012, s. 1-6.
- Salihi, Emin, Ortadoğu'da Oluşan Yeni Dengeler Ve 'Şii Hilali' Söylemi, *Bilgesam Bilge Strateji*, 2/4, 2011, s. 183-202.
- Tür, Özlem, Turkey and Israel in the 2000's – From Cooperation to Conflict, *Israel Studies*, 17/3, 2012, s. 45-66.
- Ulutaş, Ufuk, Suriye - İsrail: Kullanışlı düşmanlık, *Star Açık Görüş*, 249, 1.07.2012, s. 2
- Yaşlı, Fatih, Yeni rejim ve 'Sünni-Ulus', *BirGün Pazar*, 3.02.2013, s. 8.
- Yılmaz, Nuh, Ortadoğu'da eksen mezhep hattına kayıyor, *Star Açık Görüş*, 228, 5.02.2012, s. 3.
- Yılmaz, Nuh, Türk dış politikasında yeni dönem: Âkil Güç, *Star Açık Görüş*, 249, 1.07.2013, s. 1-6.

Gazeteler

- 'Açılım', Türkmen duvarına çarptı, *Aydınlık*, 22.01.2013, s.11.
- AKP, füze kalkanı ile İsrail'i koruyor, *Aydınlık*, 4.09.2013, s. 9.
- AKP'nin füze kalkanı çelişkisi, *BirGün*, 8.09.2011, s. 8.
- AKP-PKK Irak'ta da aynı safta, *Aydınlık*, 5.03.2013, s. 10.
- Amerika'dan İran'a kuşatma harekâtı, *Yeniçağ*, 23.03.2013, s. 1.
- Artık 12 millik bir alanın içine hapsolüp kalacaklar, *Star*, 4.09.2011, s. 14.
- Azınlıkları katletmeye başladılar!, *BirGün*, 9.08.2012, s. 11.
- 'Barzani ile hareket etmeyiz', *Aydınlık*, 5.02.2013, s. 11.
- 'BM raporu ağır hezimet', *Cumhuriyet*, 8.09.2011, s. 5.
- Bulut, Arslan, 'İsrail'e cihat, ABD'ye biat', *Yazıt, Yeniçağ*, 4.09.2011, s. 11.
- Erbil'den Türkiye'ye petrol boru hattı ilanı, *BirGün*, 8.02.2013, s. 11.
- Erdemol, Mustafa K., 'Türkiye bizi unuttu', *Yasak Kent Bağdat -3-*, *Cumhuriyet*, 4.03.2013, s. 6.
- Esad'a baskıda uzlaştılar, *Cumhuriyet*, 22.09.2011, s. 9.
- Gazze'de yoktu, Kahire'de çoştı, *BirGün*, 14.09.2011, s. 1.
- Hava ve denizden destekli sismik arama planı tamam, *Star*, 25.09.2013, s. 15.
- Hayırlı Perşembe, *Star*, 22.03.2013, s.1.
- Helal Olsun, *Yeniçağ*, 30.09.2009, s.1.
- İsrail geri adım atmıyor, *Dünya*, 5.09.2011, s. 3.

- İsrail müdahale etti, *Cumhuriyet*, 5.11.2011, s. 9.
- Karabağ, Ekber, Batı, Türkiye'de yarattığı 'liberal İslamı' dayatıyor, *Cumhuriyet*, 26.08.2011, s. 9.
- Karabağ, Ekber, 'İsrail çıkışı göstermelik', *Cumhuriyet*, 28.09.2011, s. 12.
- Kaymaz, İhsan Şerif, Emperyalizmin 'Kürt' Kartı, *Gazi Akademik Bakış*, 1/1, 2007, S. 155-184.
- 'Kerkük'te anahtar Türkmenler', *Aydınlık*, 16.05.2012, s.11.
- Kılıçdaroğlu: İsrail'in asıl avukatı Erdoğan, *Aydınlık*, 10.09.2011, s. 1.
- 'Kürdistan'ın başkenti Erbil'e konsolos atandı, *Yeniçağ*, 6.03.2010, s. 7.
- Libya: Türkiye ve İsrail habis rol oynuyor, *Aydınlık*, 25.08.2011, s. 6.
- Maliki: Türkiye, İsrail'e çalışıyor, *Aydınlık*, 4.02.2013, s.11.
- Muallim ve Hatib Moskova'da, *Aydınlık*, 12.02.2013, s. 11.
- NATO işbirliğinde 'Türk Modeli', *BirGün*, 25.08.2011.
- Öpücüklerini İsrail'e sakla, *Star*, 11.09.2011, s. 1.
- Öztürk, Halime, Türkiye, ABD'nin gözü kulağı olacak, *Yeniçağ*, 4.09.2011, s. 11.
- PKK'ya 'silah dönemi bitti' çağrısı, *Zaman*, 22.03.2013, s.1.
- Suriyeli militanların silahlarını THY taşıdı, *SoL*, 14.03.2013, s. 2.
- Turan, Hayrettin, İsraili Bakan: Birbirimize ihtiyacımız var, *Türkiye*, 21.11.2011, s. 11.
- Varlı, İbrahim, 'İlimli Sünni' iktidarlar kuşağı, *BirGün*, 22.11.2011, s. 11.
- Varlı, İbrahim, Suriye'de vekâlet savaşı veriliyor, *BirGün*, 26.09.2012, s. 10.
- Varlı, İbrahim - Meltem Mercan, Türkiye'nin 'Yeni' Dış Politikası: Neo-Osmanlılar rol kapma arayışında. Yazı Dizisi -1-: 'Türkiye'ye Ortadoğu'da taşeronluk görevi veriliyor.', *BirGün*, 25.10.2010, s. 6.
- Ödemiş, Ömer, Suriye Halkı Direniyor, *Bağımsız*, 15.3.2013-21.03.2013, s. 30-35.
- ÖSO Şii türbelerini hedef alıyor, *SoL*, 6.03.2013, s. 8.
- Özür Diletti, *Star*, 23.03.2013, s.1.
- Suriye ordusu-PYD çatışması: 35 asker öldü, *Aydınlık*, 12.02.2013, s. 11.
- Şam özür telaşında, *Star*, 24.06.2012, s. 1.
- Zentürk, Ardan, Palmer Raporu: Bir yıl önce uyarıştık, *Star*, 3.09.2011, s. 14-15.

İnternet Kaynakları

- Ağca, Fehmi, The Effects of the Syria Crisis on the Transformation and Integration of the Middle East, *Bilge Strateji*, 5/8, 2013,(5.03.2013), s. 100-125.
<http://www.bilgestrateji.com/images/stories/bilgestrateji/BS20131/THE%20EFFECT%20OF%20SYRIA%20CRISIS.pdf>, (5.03.2013).
- Alexander, Dietrich, Mursi läuft Erdogan im Nahen Osten den Rang ab, *Welt*, 22.11.2012,
<http://www.welt.de/debatte/kommentare/article111387492/Mursi-laeuft-Erdogan-im-Nahen-Osten-den-Rang-ab.html>, (25.03.2013).
- BM Genel Kurulu İnsan Hakları Resmi İnternet Sayfası, 14/... The Grave Attacks by Israeli Forces against Humanitarian Boat Convoy, 14. Oturum, 1.06.2010, <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/LTD/G10/137/84/PDF/G1013784.pdf?OpenElement>, (23.03.2013).
- Borger Julian, Nick Hopkins, West training Syrian rebels in Jordan, *The Guardian*, 10.03.2013, <http://www.guardian.co.uk/world/2013/mar/08/west-training-syrian-rebels-jordan?INTCMP=SRCH>, (16.03.2013).
- Çalışlar, Oral, Şii yayı ekseninde Kürtler, *Taraf*, 6.03.2013, <http://www.taraf.com.tr/oral-calislal/makale-sii-yayi-ekseninde-kurtler.htm>, (6.03.2013).

- Çandar, Cengiz, Gazze Ateşkesi: 'Parlayan' Mısır, 'sönük' Türkiye, *Radikal*, 23.11.2012, <http://www.radikal.com.tr/Radikal.aspx?aType=RadikalYazar&ArticleID=1109001&-CategoryID=98>, (23.03.2012).
- Çuhadar Gürkaynak, Esra, Turkey As A Third Party In Israeli-Palestinian Conflict: Assessment And Reflections, *Perceptions İnternet Sitesi*, Spring 2007, <http://sam.gov.tr/wp-content/uploads/2012/02/EsraGurkaynak.pdf>, (23.03.2013), s. 89-108.
- Davutoğlu: Saraybosna'yı Şam'a bağlayacağız, NTVMSNBC İnternet Sitesi, 4.03.2013, <http://www.ntvmsnbc.com/id/25426262/>, (5.03.2013).
- Doğan, Gürkan; Durgun, Bülent, Arap Baharı ve Libya: Tarihsel Süreç ve Demokratikleşme Kavramı Çerçevesinde Bir Değerlendirme, *Süleyman Demirel Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1/15, 2012, <http://edergi.sdu.edu.tr/index.php/sbed/article/viewFile/3350/2862>, (18.03.2013), s. 61-90.
- Efegil, Ertan, İsrail'in Dış Politikasının Belirleyicileri, *Ortadoğu Analiz*, 5/49, 2013, http://www.orsam.org.tr/tr/trUploads/Yazilar/Dosyalar/2013121_ertanefegil.pdf, (23.03.2013), s. 53-61.
- Efegil, Ertan, Suriye'de Türkiye'nin Durumu Hiç İç Açıcı Değil, *Uluslararası Strateji ve Güvenlik Araştırmaları Merkezi*, 23.06.2012, <http://www.usgam.com/tr/index.php?l=807&cid=830&konu=27&bolge=0>, (10.03.2013).
- Efegil, Ertan, Suriye Krizinin Ardından, *USGAM Haftalık Bülten İnternet Sitesi*, 2.07.2012, www.usgam.com/tr/buldown.php?cid=380, (10.03.2013), s. 5-6.
- Eligür, Banu, The Stalemate in Turkish-Israeli relations, *Jerusalem Post*, 28.01.2013, <http://www.jpost.com/International/Article.aspx?id=286135>, (18.03.2013).
- Eran, Oded, *Israel Journal of Foreign Affairs*, 5/3, 2011, <http://israelcfr.com/documents/5-3/5-3-2-OdedEran.pdf>, (18.03.2013), s. 9-11.
- Erdoğan'a göre Esad gidici, *Yarentürk Haber Sitesi*, <http://www.yarenturkhaber.com/haber/277776/erdogan2a-gore-esad-gidici.html>, (11.03.2013).
- Günel, Altuğ, Büyük Ortadoğu Projesi ve Türkiye, *Ege Akademik Bakış*, 1/4, 2004, <http://www.onlinedergi.com/eab/arsiv/arsivDetay.aspx?yil=2004&periyot=1>, (9.03.2013), s. 156-164.
- Hexel, Ralf, Der Waffenstillstand von Kairo. Ein neues Signal für den Nahostfriedensprozess?, *Perpektive, FES Israel, Friedrich Ebert Stiftung İnternet Sitesi*, Kasım 2012, <http://library.fes.de/pdf-files/iez/09503.pdf>, (25.03.2013).
- İdiz, Semih, The 'Sunnification' of Turkish Foreign Policy, *Al Monitor Turkey Pulse*, 1.03.2013, <http://www.al-monitor.com/pulse/originals/2013/03/akp-sunni-foreign-policy-turkey-sectarianism.html#ixzz2McjSiUTp>, (10.03.2013).
- İnce, Vahdettin, Değerleri öğütme makinesi Kürt Sorunu, *Star Açık Görüş*, 19.01.2013, <http://haber.stargazete.com/acikgorus/degerleri-ogutme-makinesi-kurt-sorunu/haber-720898>, (5.03.2013).
- International Crisis Group, Aphrodite's Gift: Can Cyriot Gas Power a New Dialogue, Europe Report No: 216, 2.04.2012, <http://www.crisisgroup.org/~media/Files/europe/turkey-cyprus/cyprus/216-aphroditess-gift-can-cyriot-gas-power-a-new-dialogue.pdf>, (25.03.2013).
- International Crisis Group, Iraq's New Battlefield: The Struggle over Ninewa. Middle East, Report 90, 28.09.2009, <http://www.crisisgroup.org/~media/Files/Middle%20East%20North%20Africa/Iraq%20S>

- yria%20Lebanon/Iraq/90_iraqs_new_battlefront___the_struggle_over_ninewa_web.pdf, (10.03.2013).
- International Crisis Group, Syria's Kurds: A struggle within a struggle, *Middle East Report*, 136, 22.01.2013,
[http://www.crisisgroup.org/~media/Files/Middle%20East%20North%20Africa/Iraq%20Syria%20Lebanon/Syria/136-syrias-kurds-a-struggle-within-a-struggle](http://www.crisisgroup.org/~/media/Files/Middle%20East%20North%20Africa/Iraq%20Syria%20Lebanon/Syria/136-syrias-kurds-a-struggle-within-a-struggle), (5.03.2013).
- İran'dan Patriot Tepkisi, *CNN Türk*, 24.11.2012,
<http://www.cnnurk.com/2012/dunya/11/23-/irandan.patriot.tepkisi/685908.0/index.html>, (10.03.2013).
- İşeri, Emre, Neo-Gramscian Analysis of US Hegemony Today, *In-Spire : Journal of Politics , International relations and the Environment*, 2/1, 2007, s. 1-14, , http://www.in-spire.org/archive/Previous/ei02062007_Neo-Gramscian_US_Hegemony.pdf, (1.01.2013).
- İşte İmralı'daki görüşmenin tutanaklarının tam metni, *T24 İnternet Sitesi*, 28.02.2013,
<http://m.t24.com.tr/haber/iste-imralidaki-gorusmenin-tutanaklari/224711>, (5.03.2013).
- John Kerry hold talks on Syria crisis in Ankara, *BBC News*, 1.03.2013,
<http://www.bbc.co.uk/news/world-middle-east-21626428>, (10.03.2013).
- Karaağaçlı, Abbas, Nükleer Takas Anlaşması, *Bilge Adamlar Strateji Merkezi (BİLGESAM)*, 21.05.2010,
http://www.bilgesam.org/tr/index.php?option=com_content&view=article&id=1468:nuekl eer-takas-anlamas&catid=168:ortadogu-analizler, (17.03.2013).
- Karagül, İbrahim, PKK Karabağ'a taşınıyor, Türkiye orayı vuracak mı?, *Avrasya İnceleme-leri Merkezi (AVİM)*, ty, <http://www.avim.org.tr/eskimakaletekli.php?makaleid=97>, (17.03.2013).
- Karaveli, Halil M., Turkey, the Unhelpful Ally, *New York Times*, 27.02.2013,
http://www.nytimes.com/2013/02/27/opinion/turkey-the-unhelpful-ally.html?_r=1&, (10.03.2013).
- Kemon, Herb, Netanyahu apologizes to Turkey over 2010 Gaza flotilla, 22.03.2013, *Jerusalem Post*, <http://www.jpost.com/International/Obama-Netanyahu-Erdogan-speak-by-phone-307423>, (22.03.2013).
- Kemon, Herb, 'Syria crisis necessitated Turkey apology, *Jerusalem Post*, 24.03.2013,
<http://www.jpost.com/Diplomacy-and-Politics/Syria-crisis-necessitated-Turkey-apology-307535>, (24.03.2013).
- Kinzer, Stephen, Türkiye büyük oynamaya başladı, *Radikal*, 16.10.2009,
<http://www.radikal.com.tr/Radikal.aspx?aType=RadikalDetayV3&ArticleID=959415&CategoryID=99>, (3.03.2013).
- Kuzey Irak'tan sonra Kuzey Suriye, *NTVMSNBC*, 26.07.2012,
<http://www.ntvmsnbc.com/id/25369507/>, (18.03.2013).
- Lappin, Yaakov, Gantz: Syrian fire endangered Life of IDF soldiers, *Jerusalem Post*, 24.03.2013, <http://www.jpost.com/Defense/Gantz-Syria-fire-imperiled-soldiers-IDF-forced-to-respond-307575>, (24.03.2013).
- Oğuzlu, Tarık, Arap Baharı ve Değişen Bölgesel Dinamikler, *Ortadoğu Analiz*, 3/30, 2011,
http://www.orsam.org.tr/tr/trUploads/Yazilar/Dosyalar/2011616_Do%C3%A7.%20Dr.%20Tar%C4%B1k%20O%C4%9EUZLU.pdf, (18.03.2013) , s. 33-40.
- Özcan, Gencer, Turkish-Israeli Relations in Crisis: How to Cut the Gordian Knot?, Nisan 2011, *Israeli European Policy Network*, <http://www.macro.org.il/lib/3742311.pdf>, (20.03.2013).

- Palmer, Geoffrey vd., Report of the Secretary-General's Panel of Inquiry on the 31 May 2010 Flotilla Incident, *Global Political Trends Center İnternet Sitesi*, Eylül 2011, http://www.gpotcenter.org/dosyalar/GPT2_attachment_Palmer.pdf, (25.03.2013).
- Putz, Ulrike, Hass und Gewalt im Libanon, *Spiegel*, 8.06.2012, <http://www.spiegel.de/politik/ausland/syrien-konflikt-greift-auf-tripoli-im-libanon-ueber-a-837739.html>, (5.03.2013).
- 'PYD ile Özgür Suriye Ordusu, Esed'e karşı anlaşma imzaladı, *T24 İnternet Sitesi*, 19.2.2013, <http://t24.com.tr/haber/asli-aydintasbas-pyd-ve-ozgur-suriye-ordusu-anlasma-imzaladi/224036>, (5.03.2013).
- Suriye'deki Çatışma, komşu Irak'a da sıçradı, *Yeniçağ*, 5.03.2013, <http://www.yg.yenicaggazetesi.com.tr/habergoster.php?haber=81665>, (6.03.2013).
- Taşpınar, Ömer, Turkey's Strategic Vision and Syria, *The Washington Quaterly*, Summer 2012, <http://www.brookings.edu/~media/research/files/articles/2012/8/turkey-taspinar/turkey-taspinar.pdf>, (18.03.2013), s. 127-140.
- TSK açıklamasındaki ilginç detaylar, *Hürriyet*, 12.07.2012, <http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/printnews.aspx?DocID=20963363>, (11.03.2013).
- Turkey and Syria, *Jerusalem Post*, 4.10.2012, <http://www.jpost.com/Opinion/Editorials/Article.aspx?id=286714>, (12.02.2013).
- US Promises PJAK financial, military aid, *Press TV*, 10.08.2011, <http://www.presstv.ir/detail/193275.html>, (5.03.2013).
- Uzunoğlu, Merve, İsrail-Türkiye İlişkilerine Genel Bir Bakış, *Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi (ORSAM)*, (2.08.2012). <http://www.orsam.org.tr/tr/yazigoster.aspx?ID=3775>, (22.03.2013).
- Ünver, Hakan Akın, The Forgotten Secular Turkish Model, *Middle East Quaterly*, 20/1, 2013, <http://www.meforum.org/meq/pdfs/3458.pdf>, (10.03.2013), s. 57-64.
- Weiss, Michael, Syrian rebels say Turkey is arming and training them, *The Telegraph*, 22.05.2012, <http://blogs.telegraph.co.uk/news/michaelweiss/100159613/syrian-rebels-say-turkey-is-arming-and-training-them/>, (5.03.2013).
- Wittes, Tamara Cofman, The New U.S. Proposal for a Greater Middle East Initiative: An Evaluation, *Saban Center for Middle East Policy at the Brookings Institution*, 2, 10.05.2004, <http://www.brookings.edu/research/papers/2004/05/10middleeast-wittes>, (10.03.2013).
- Yücel, Erdem, THY'de kıyafet ve içki sorunu, *Kent Haber*, 17.02.2013, <http://www.kenthaber.com/Haber/Genel/Kose/erdem-yucel/thyde-kiyafet-ve-icki-sorunu---/7e2bd9b7-f227-4ed1-a869-b54b92929c92>, (3.03.2013).
- Zanotti, Jim, Turkey: Background and U.S. Relations, Report For Congress, R41368, *Congressional Research Service İnternet Sitesi*, (27.04.2012). <http://www.fas.org/sgp/crs/mideast/R41368.pdf>, (25.03.2013).
- Zengin, Derya, THY zarar etti, *Gökyüzü Haberci*, ty, <http://www.gokyuzuhaberci.com/16791/thy-zarar-etti/>, (3.03.2013).